

HƏYAT BİLGİSİ

2

Metodik vəsait

LAYIHƏ

GÜLƏR MEHDİYEVƏ
AYBƏNİZ İBRAHİMOVA
SAMƏDDİN İBRAHİMOV

Ümumtəhsil
məktəblərinin

Həyat
bilgisi **2** -ci sinfi üçün
fənni üzrə dərsliyin
Metodik vəsaiti

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
aspoligraf.ltd@gmail.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

“ASPOLİQRAF”

LAYIHƏ

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
Standartların reallaşması və illik planlaşdırma.....	16
İnteqrasiya cədvəli	18

BİZ ŞAGİRDİK

1.1. Ailədə və məktəbdə

1. Yenidən məktəbə.....	20
2. Yolda və nəqliyyatda.....	22
3. Ailədə.....	24
4. Evdə və məktəbdə.....	26
5. Gün rejimi	28
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	30

1.2. Sağlam həyat

6. Sağlam olmağın yolları.....	32
7. Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmalı?	34
8. Təhlükələrdən qorunmağı bacaraq.....	36
9. Qəza baş verərsə	38
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	40

BİZ TƏBİƏTİN BİR HİSSƏSİYİK

2.1. Təbiət nədir?

10. Yer kürəsi	42
11. Günəş bizə yol göstərir	44
12. Günəş, hava, su, torpaq.....	46
13. Canlılar.....	48
14. Ətraf mühiti nə çirkləndirir?	50
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	52

2.2. Təbiət hadisələri

15. Temperatur və onun ölçülməsi.....	54
16. Damlanın hekayəsi.....	56
17. Aysunun ağacı	58
18. Milli parkda.....	60
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	62

BİZ VƏTƏNDAŞIQ

3.1. İnsanlar arasında

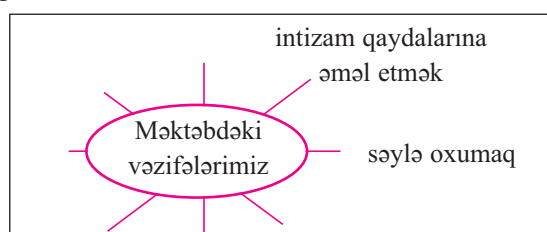
19. Güc birlikdədir.....	64
20. Hüquqlarımız qorunur.....	66
21. Yaxşı nədir, pis nədir?.....	68
22. Cibxərcliyi.....	70
23. Sonanın sualı.....	72
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	74

3.2. Vətənimiz

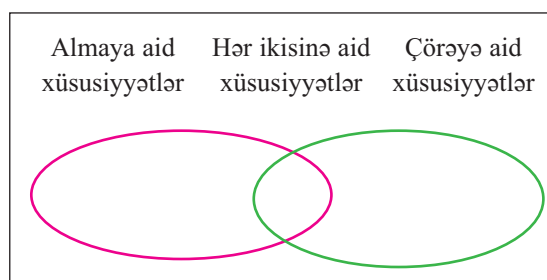
24. Azərbaycan Respublikası.....	76
25. Ordumuz bizi qoruyur.....	78
26. Azərbaycanın milli pulu.....	80
27. Doğma Vətən	82
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	84
Qaynaqlar	87

Dərslər hazırlanarkən şagirdyönlülük, nəticəyönlülük, öyrədən və öyrənin işini asanlaşdırmaq əsas məqsəd olmuşdur. Materialların seçilməsində, hazırlanmasında və tərtibində şagirdlərin yaş xüsusiyyətləri, psixoloji durumu, məktəblərin maddi-texniki bazası, gender bərabərliyi də nəzərə alınmışdır. Hər bir mövzu özünəməxsus dərslər modeli əsasında təqdim olunur. Əlbəttə, bu bir təklif olsa da, hər dərslərin təşkilində interaktivliyə üstünlük verilir. Ümid edirik ki, interaktiv üsullardan istifadə qeyri-standart dərslərin tətbiqinə şərait yaradacaq. “Klaster”, “Söz assosiasiyası”, “Venn diaqramı”, “Ziqzaq”, “Karusel”, “Akvarium” və s. üsullar Azərbaycan pedaqoji mühitində kütləvi istifadəyə çevrilməkdə olduğundan onlardan mövzuya uyğun formada istifadə edilməsi nümunələri bu vəsaitdə də yer almışdır. Xüsusən gənc müəllimlərimiz üçün maraqlı olacağını düşünərək vəsaitdə istifadə olunmuş bəzi metod və texnikalar haqqında izahat verməyi məqsəduyğun hesab etdik.

Klaster (şaxələndirmə). Lövhədə, yaxud iş vərəqlərində dairə çəkilir. Dairənin mərkəzində əsas anlayış yazılır. Məsələn: Xətlərə əsas anlayışla bağlı assosiasiya (bağlılıq) yaradan sözlər yazılır. Klaster müzakirə edildəndən sonra ümumiləşdirmə aparılır.

Venn diaqramı. Bu üsuldən əşya və hadisələri müqayisə etmək, onların oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənəşdirmək üçün istifadə edilir. Kəşşən iki dairənin çəkilməsi ilə üçüncü bir dairə əmələ gəlir. Məsələn: Venn diaqramından aşağıdakı kimi istifadə etmək olar:

1-ci dairəyə almaya aid; 3-cü dairəyə çörəyə aid; 2-ci dairəyə isə hər ikisinə aid xüsusiyyətlər yazılır. Sonra müqayisə nəticəsində fikirlər ümumiləşdirilir.

BİBÖ – Bilirəm/İstəyirəm bilim/Öyrəndim

BİBÖ aşağıdakı mərhələlər üzrə aparılır:

1. Problem müəllim tərəfindən elan edilir.

2. Müəllim lövhədə 3 sütundan ibarət cədvəl qurur və aşağıdakı bölmələri qeyd edir:

Bilirəm/İstəyirəm bilim/Öyrəndim

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim

3. Şagirdlər problemlə bağlı bildiklərini söyləyir və cavablar birinci sütunda qeyd olunur.

4. Həmin məsələ ilə bağlı bilmək istədikləri isə ikinci sütuna yazılır.

5. Dərslərin sonunda bir daha həmin cədvələ diqqət yetirilir və mövzu ilə bağlı öyrəndikləri üçüncü sütunda qeyd edilir.

Söz assosiasiyaları. Bu üsuldən istifadə edilərkən öyrəniləcək mövzuya aid əsas söz (və ya söz birləşməsi) lövhəyə yazılır. Şagirdlər həmin söz ilə bağlı ilk xatırladıqları fikirləri söyləyir və həmin fikirlər müəllim tərəfindən lövhədə qeyd edilir. Mövzu ilə bağlı olan sözlər

deyilən fikirlərin arasından seçilir və əlaqələndirilir, onlardan anlayış və yaxud ideya çıxarılır. Bu anlayış əsasında yeni materialın öyrənilməsinə başlanılır. Bu üsul həm də şifahi formada tətbiq edilə bilər.

Akvarium. Bu üsulun məqsədi diskussiya vərdişlərini inkişaf etdirməkdir. Akvarium bir neçə variantda keçirilə bilər.

Şagirdlərin köməyi ilə diskussiya aparmaq qaydaları (məsələn, reqlamentə əməl etmək, bir-birinin sözünü kəsməmək və s.) müəyyən edilir. Şagirdlər 2 qrupa bölünür. Bir qrup dairənin daxilindəki stullarda əyləşərək müəllimin təklif etdiyi problemi müzakirə edir. Dairədən kənardakı stullarda əyləşmiş digər qrup isə diskussiyanın müəyyən edilmiş qaydalara uyğun aparıldığını müşahidə edir.

Müəyyən olunmuş mövzu üzrə birinci qrup diskussiya aparır. 15–20 dəqiqədən sonra diskussiya dayandırılır, “xarici dairənin” iştirakçıları diskussiyanın gedişini qiymətləndirir və qruplar yerini dəyişərək bu və ya digər problemin müzakirəsini davam etdirirlər.

Rollar üzrə oyun. Rollar üzrə oyun hər hansı bir problemə müxtəlif nöqtəyi-nəzərdən yanaşmağı tələb edir. Bu üsul şagirdlərə hadisələrin iştirakçısı olmaq və mövcud vəziyyətə başqalarının gözü ilə baxmaq imkanı verir.

Müəllim rollu oyunlardan istifadə edərkən əldə etmək istədiyi məqsədi, oyunun mövzusunu, ssenarisini və oyunda iştirak edəcək obrazları əvvəlcədən müəyyənləşdirir, ifa olunacaq rolların mətni yazılmış kartlar hazırlayır. Rollar bölüşdürüldükdən sonra digər şagirdlərdən kimin aparıcı, kimin müşahidəçi olacağını planlaşdırır.

Hazırlaşmaq üçün şagirdlərə vaxt verir. Oyun nümayiş etdirildikdən sonra müəllim qoyulmuş problemə bağlı müzakirə təşkil edir.

Ziqzaq. Bu üsul mətnin məzmununun qısa müddət ərzində şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinə imkan yaradır.

Şagirdlər dörd nəfərlik qruplara bölünür (əsas qrup). Qruplardakı şagirdlər nömrələnir. Hər qrupdakı eyni rəqəmli şagirdlərdən yeni qrup (ekspert qrupu) yaradılır.

Öyrəniləcək mətn qrupların sayı qədər hissələrə bölünür və ekspert qrupuna verilir.

Ekspert qrupları onlara verilən hissəni oxumalı, məzmununu qavramalı və hər biri öz qrupuna qayıdaraq öyrəndiyi hissəni onlara danışmalıdır.

Müəllim informasiyanın dəqiq verildiyinə əmin olmaq üçün suallar verə bilər.

Karusel. Dərstdən əvvəl iri ağ kağızlarda (vatman) mövzuya aid suallar yazılır. Müəllim qruplara müxtəlif sual yazılmış bir kağız verir. Qrup üzvləri sualı oxuyur və bir cavab yazır. Kağızlar saat əqrəbi istiqamətində müəllimin köməkliyi ilə qruplara ötürülür. “Karusel” kimi kağızlar bütün digər qruplardan keçərək axırda öz qrupuna qayıdır. Müəllim bu kağızları yazı lövhəsinə yapışdırır və bütün sinif cavabları müzakirə edir.

Qruplarla işlədikdə aşağıdakılara əməl olunmalıdır.

1. Dərs zamanı şagirdlər qruplara bölündükdə onların nümayəndəsi seçilməlidir.
2. Qrup üzvləri bir-birinin fikrini dinləməli, bir-birinə hörmətlə yanaşmalıdırlar.
3. Vaxtdan səmərəli istifadə etməlidirlər.
4. Təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməlidirlər.
5. Qrupun şərəfini uca tutmalıdırlar.
6. Birgə fəaliyyət göstərməlidirlər.
7. “Güc birlikdədir” fikrinə əsaslanmalıdırlar.

Tədris prosesində şəraitə uyğun olaraq metodlar, vasitələr, tədqiqat sualları dəyişə bilər.

Çalışılmışdır ki, mövzuların tədrisində informasiya bolluğuna, əzbərçiliyə, daha çox qulaq yaddaşına yox, məntiqi düşüncəyə, mühakiməyə, tətbiqetməyə, göz yaddaşına əsaslanan təlim şərait yaradılsın. Vəsaitdə dərs modellərinə əlavə olaraq, müəllimlərə kömək üçün məlumatlar da verilmişdir.

Şagirdlərin öyrəndikləri bilik və bacarıqları tətbiq etməsi üçün müəllim dərslərdə mətnlərin altında verilən sual və tapşırıqlardan istifadə edə bilər. Eləcə də vəsaitdə verilmiş bölmələr üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələrini çoxaltmaqla şagirdlərə paylamaq və qiymətləndirmə aparmaq olar.

Fənlərarası əlaqədən, şagird çevikliyini inkişaf etdirən informasiya və texnologiya vasitələrindən, didaktik materiallardan istifadənin reallığı da bugünkü məktəbin imkanı daxilində nəzərə alınmışdır.

Biz müəllimlərə kömək məqsədi ilə vəsaitdə şagirdlərin bacarıqlarının qiymətləndirilməsi üçün cədvəllər təqdim etmişik. Müəllim bu cədvəllərin surətini çıxararaq, şagirdlərin portfolio-suna (şagirdin xüsusi dosyesi) daxil edərsə, bu, irəliləyişlərin monitorinqini izləmək üçün faydalı ola bilər.

Vəsaitdə verilən dərs modellərində mövzular üzrə standartlar və bu standartlardan çıxarılan təlim nəticələri də öz əksini tapmışdır. Formativ qiymətləndirməni apararkən müəllim həmin təlim nəticələri üzrə aşağıdakı qaydada meyarlar tərtib edə bilər. Bəzi mövzuların dərs modellərində buna nümunə təqdim edilmişdir.

I	II	III	IV
Şagird nəzərdə tutulan təlim nəticəsi ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Şagird nəzərdə tutulan təlim nəticəsi ilə bağlı əsas anlayışları müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə izah edə bilər.	Şagird nəzərdə tutulan təlim nəticəsi ilə bağlı əsas anlayışları izah edərkən səhvlərə yol verir.	Şagird nəzərdə tutulan təlim nəticəsini sərbəst şəkildə izah (təqdim) edir.

Qrup işinin qiymətləndirilməsi

Meyar	I qrup	II qrup	III qrup
1. Tapşırıq tam və düzgün yerinə yetirilib			
2. Bir-birini dinləmə			
3. Əməkdaşlıq			
4. Tərtibat			
5. İş vaxtında yerinə yetirilib			
6. Təqdimat			

Qrup çərçivəsində şagirdin özünüqiymətləndirmə cədvəli

	Həmişə	Bəzən	Heç vaxt
1. Mən təzə fikirlər söyləyirdim			
2. Mən dostlarıma kömək edirdim			
3. Mən başqalarını ruhlandırırdım			
4. Mən başqalarının ideyalarını diqqətlə dinləyirdim			

Özünüqiymətləndirmə cədvəli

<i>Mən bu gün dərsdə nəyi öyrəndim:</i>	
1.	
2.	
3.	
<i>Mən bu gün dərsdə nəyi başa düşmədim:</i>	
1.	
2.	
3.	
<i>Mən gələcəkdə nəyi öyrənmək istəyirdim:</i>	
1.	
2.	
3.	

Fənn kurikulumlarında məzmun standartları

Kurikulumlarda ilkin olaraq təlimin məzmunu öz əksini tapır və əənənəvi proqramlardan fərqli olaraq, nəticələr formasında verilir, şagirdlərin yiyələnəcəkləri bilik və fəaliyyəti konkret ifadə etməklə şəffaf xarakter daşıyır. Mahiyyət etibarilə bacarıqlardan ibarət olan bu nəticələr minimum tələb kimi təsdiq olunduğundan həm də standart hesab edilir.

Hazırda təlimin məzmununu ifadə edən bu standartlar kurikulumlarda verilərək, onların əsasını təşkil etməklə, mühüm əhəmiyyət daşıyır. Məzmun standartları mahiyyət etibarilə nəticə şəklində olub, özündə konkret mənimsəniləcək biliyi və fəaliyyəti ehtiva (əks) edir. Bilik komponentində nəyin öyrədiləcəyi, fəaliyyət komponentində isə necə nümayiş etdiriləcəyi göstərilir. Fənn kurikulumlarında fənnin məzmunu **standartlar** şəklində ifadə olunur. Məzmun standartları şagirdlərdən gözlənilən ümumi təlim nəticələrini fənnin imkanları baxımından xüsusişdirir. Hər bir standart iki mühüm komponentdən ibarətdir: məzmun (bilik) və fəaliyyət (bacarıq). Standartlar öyrədiləcək məzmundan xəbər verir və bacarığın xüsusiyyətini göstərir. Hər bir standart altstandartlarla müşayiət edilir. Bu, bir neçə məqsədə nail olmağa imkan verir. Tədqiqatçılar altstandartları aşağıdakı kimi səciyyələndirirlər:

1. Altstandartlarda mürəkkəb fikirlər daha sadə fikirlərə bölünür.

2. Altstandartlar təlim məqsədlərinin müəyyən olunması üçün zəmin olan komponentləri əks etdirir.

3. Sınıfədən sinfə keçdikcə altstandartlar dəyişir.

Bu xüsusiyyətlərin hər birini daha ətraflı nəzərdən keçirək. Altstandartlarda mürəkkəb fikirlər daha sadə fikirlərə bölünür. Milli Kurikulumda müəyyən edilmiş ümumi təlim nəticələri fənnin səciyyəvi cəhətlərindən çıxış edərək xüsusişdirilsə də, ayrı-ayrı mövzuların təlim məqsədlərinin müəyyənəlməsi üçün onların ümumiliyi qorunub saxlanılır. Bu ümumilik müxtəlif təlim məqsədlərinə nail olunarkən həmin standartlara dönə-dönə müraciət etmək imkanını genişləndirir. Təhsilin hər hansı mərhələsinin sonu üçün müəyyənəlməmiş məzmun standartı müxtəlif mövzuların tədrisi zamanı təlim prosesinin hədəfinə çevrilir. Ümumiliyin qorunub saxlanması məzmun standartlarında fikir mürəkkəbliyi yaradır. Bu mürəkkəbliyə altstandartlarda aydınlıq gətirilir. Mürəkkəb fikrin sadə fikirlərə bölünməsi müəllim fəaliyyətinin

düzgün təşkilinə şərait yaradır. Altstandartlar məzmun komponenti üzrə sadələşdirildiyi kimi, fəaliyyət komponenti üzrə də aydınlaşdırılır. Məzmun standartında fəaliyyət “nümayiş etdirmək” feli ilə ifadə edilmişdir. Altstandartlarda nümayiş etdirməyin monoloji və dialoji nitq imkanları göstərilir. Yəni şagird nitq bacarıqlarını nümayiş etdirmək üçün müxtəlif mövzularda, müxtəlif nitq etikətlərinə riayət edərək həm monoloq, həm də dialoq şəraitində danışmalıdır. Altstandartlar təlim məqsədlərinin müəyyən olunması üçün zəmin olan komponentləri əks etdirir. Standartlarda öz əksini tapan məzmun və fəaliyyət altstandartlarda məzmun üzrə biliyin kateqoriyaları, fəaliyyət üzrə bacarığın xüsusiyyətləri baxımından konkretləşdirilir ki, bunlar da təlim məqsədlərinin müəyyən olunmasına şərait yaradır. Deyilənləri sxem şəklində aşağıdakı kimi göstərmək olar:

Standart: məzmun (şagird nəyi bilir?), biliyin kateqoriyaları (deklarativ, prosedural, kontekstual). Standart: fəaliyyət (biliyi necə nümayiş etdirir?), bacarığın xüsusiyyətləri (idraki-koqnitiv, affektiv-emosional, psixomotor-hərəkəti).

Məzmun standartları

Təbiət və biz

Şagird:

Özünü təbiətin bir parçası kimi görə bilir.

- Təbiəti öyrənmənin əhəmiyyətini anlayır.
- Bilmədiklərini, yarımcıq bildiklərini və bildiklərini ayırd edir.
- Təbiətlə təmasda qazandığı bilik və bacarıqlardan faydalana bilir.
- İnsan bədəninin quruluşunu və əsas orqanlarının fəaliyyətini sadə şəkildə izah edir.
- Yaşadığı ərazinin ekoloji vəziyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə sadə layihələr hazırlayıb təqdim edir.
- Yaşadığı ərazinin və Azərbaycan təbiətinin sadə coğrafi təsvirini verir.

Fərd və cəmiyyət

Şagird:

- İnsanı sosial varlıq kimi xarakterizə edə bilir.
- İnsanların fərqli icmalarda formalaşdığını bilir və bu fərqliliklərə tolerant yanaşır.
- İstifadə etdiyi resurslara qənaətlə yanaşmanı ailə və dövlət büdcələrinə qənaətlə əlaqələndirə bilir.
- Birlikdə çalışmanın faydasını anlayır, müəyyən məsələlərin həlli üçün yoldaşları ilə qrup yarada bilir.
- Dövlət, onun atributları və quruluş formaları haqqında ilkin biliklərə sahib olduğunu nümayiş etdirir.
- Öz hüquqlarını bilir, onlardan istifadə edir, başqalarının hüquqlarına hörmətlə yanaşır.

Mənəviyyat

Şagird:

- İnsanlararası ünsiyyət etikətlərinə şüurlu şəkildə əməl edir, etikətə zidd davranışlara tənqidi münasibət bildirir.

- Qazandığı mənəvi keyfiyyətləri ailədə, məktəbdə və cəmiyyətdə öz hərəkət və davranışları ilə nümayiş etdirir.
- Dünyanın yaranması ilə bağlı əsas elmi və dini dünyagörüşləri bilir.
- Dinlərin təbliğ etdiyi mənəvi dəyərləri anlayır və onları xurafatlardan ayırd edə bilir.

Sağlamlıq və təhlükəsizlik

Şagird:

- Sağlamlığı və onun mühafizəsi ilə bağlı bəzi məsələlərdə məsuliyyəti öz üzərinə götürür.
- Sağlam həyat tərzinə zidd olan zərərli vərdişləri tanıyır.
- Yol nişanlarından istifadə etməklə küçədə sərbəst hərəkət edir.
- Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyini təhdid edən amilləri tanıyır və öyrəndiyi təhlükəsizlik qaydalarına gündəlik həyatında əməl edir.
- Fövqəladə hallarda fərdi və kollektiv mühafizə vasitələrindən istifadə etməyi bacarır.

1. Təbiət və biz

1.1. Müşahidə etdiyi varlıqların və təbiət hadisələrinin mahiyyətini anladığını nümayiş etdirir.

1.1.1. Varlıqları, hadisələri xarakterik əlamətlərinə görə qruplaşdırır.

1.1.2. Varlıq və hadisələri öyrənmək üçün müvafiq avadanlıqlardan sərbəst istifadə edir.

1.1.3. Suyun təbiətdə dövrənini sadə şəkildə təsvir edir.

1.2. Sadə coğrafi bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.

1.2.1. Coğrafi obyektlərin (dağ, təpə, dərə, düzənlik, çay, göl) yaranma səbəblərini izah edir.

1.2.2. Üfüqün cəhətlərini təyin edir.

1.3. Canlılar aləmi haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.

1.3.1. Canlılar aləminə aid olan varlıqları (bitki, heyvan, insan) təsvir edir.

1.3.2. Tanıdığı canlıları spesifik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir.

1.4. Ekoloji bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.

1.4.1. Ətraf mühiti çirkləndirən mənbələri ayırd edir.

1.4.2. Təqdim olunmuş materiallarda ətraf mühitə münasibəti qiymətləndirir.

2. Fərd və cəmiyyət

2.1. İnsanı sosial varlıq kimi dərk etdiyini nümayiş etdirir.

2.1.1. “Fərd”, “ailə” və “kollektiv” anlayışlarını fərqləndirir.

2.1.2. Özünün və yoldaşlarının kollektiv daxilindəki fəaliyyətinə münasibət bildirir.

2.1.3. Ailədə və kollektivdə vəzifələrinin əhəmiyyətini izah edir.

2.2. Sadə iqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.

2.2.1. Gün rejiminin nümunəsində vaxtdan səmərəli istifadə etdiyini nümayiş etdirir.

2.2.2. Verilmiş şərtlərə uyğun şəxsi büdcəsini tərtib edir.

2.2.3. Milli pulla müvafiq hesablamalar aparır.

2.3. Dövlət rəmzlərini tanıdığını nümayiş etdirir.

2.3.1. Dövlətin əlamətlərini (ərazi, ordu, milli pul, rəhbər, paytaxt) tanıyır.

2.4. Hüquqi mədəniyyətə malik olduğunu nümayiş etdirir.

- 2.4.1. Məktəbin daxili nizam-intizam qaydalarının mahiyyətini sadə formada izah edir.
- 2.4.2. Özünün və yoldaşlarının hüquqlarının pozulması hallarına münasibət bildirir.

3. Mənəviyyat

- 3.1. Ünsiyyət mədəniyyəti haqqında təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.
- 3.1.1. İnsanlararası ünsiyyət etiketlərinə (yoldaşını təqdim etmək, hal-əhval tutmaq, təbrik etmək, kömək təklif etmək) əməl edir.
- 3.1.2. Etikətdənkənar davranışlara tənqidi münasibət bildirir.
- 3.2. İnsan mənəviyyatını şərtləndirən amilləri anladığını nümayiş etdirir .
- 3.2.1. Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (mərhəmət, ailəyə və Vətənə məhəbbət, düşməyə nifrət, səhvini etiraf etmək) şərh edir.
- 3.2.2. Mənəviyyətə zidd xüsusiyyətlərə (kin, nifrət, laqeydlilik) münasibət bildirir.
- 3.3. Mənəviyyətin formalaşmasında dinin rolunu anladığını nümayiş etdirir.
- 3.3.1. Nümunələr əsasında müxtəlif dinlərin mövcudluğunu izah edir.
- 3.3.2. Dinlərin ümumi cəhətlərini izah edir.
- 3.4. Mənəvi borc haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.
- 3.4.1. Mənəvi borc (dəstək olmaq, mərhəmət, şəfqət və yardım göstərmək) haqqında biliklərini izah edir.

4. Sağlamlıq və təhlükəsizlik

- 4.1. Sağlamlığın mühafizəsi və sağlam həyat tərzini haqqında bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.
- 4.1.1. Sağlam həyat tərzini haqqında mülahizələrini şərh edir.
- 4.1.2. Yoluxucu xəstəliklərdən (qrip, angina) qorunma yollarını sadə formada şərh edir.
- 4.2. Həyat və sağlamlıq üçün təhlükə törədən mənbə və obyektləri tanıyır və nəzərə alır.
- 4.2.1. Məişətdə istifadə olunan qaz və elektrik avadanlıqlarının, habelə alışdırıcı, deşici və kəsici alətlərin hansı hallarda təhlükə mənbəyinə çevrildiyini sadə formada təsvir edir.
- 4.2.2. Ətrafda həyat üçün təhlükəli olan yer və obyektləri (gəzinti qadağan olunan yerlər, elektrik və qaz qurğuları) sadalayır.
- 4.2.3. Zəruri yol hərəkət qaydalarını (piyada keçid nişanları olan və olmayan yerlərdə) izah edir.
- 4.2.4. Nəqliyyat vasitələrində (lift, eskalator, avtomobil, avtobus, qatar) təhlükəsizlik qaydalarını (minmək, düşmək, pəncərədən boylanmamaq, qolunu çıxarmamaq, sallanmamaq) izah edir.
- 4.3. Fövqəladə hallar barəsində ilkin təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.
- 4.3.1. Fövqəladə halları əlamətlərinə görə (təbii, texnogen) fərqləndirir.
- 4.3.2. Qəzalardan mühafizə vasitələrini təyinatına görə izah edir.
- 4.3.3. Yerli şəraitə uyğun süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə (zəlzələ, subasma, yanğın, partlayış təhlükəsi zamanı həyəcan signalı) özünümühafizə bacarıqları nümayiş etdirir.

**Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin dövlət standartları
(Çıxarış)**

13. Ümumi təhsilin təşkilinə dair ümumi pedaqoji tələblər

13.1. Ümumi təhsil sistemində təlim-tərbiyə prosesinin təşkili öyrədənlərlə öyrənənlər arasında “subyekt-subyekt” prinsipinə uyğun qarşılıqlı əməkdaşlıq əsasında aşağıdakı tələblər nəzərə alınmaqla qurulur:

13.1.1. pedaqoji prosesin tamlığı – təhsil məqsədlərinin öyrədici, tərbiyəedici və inkişafetdirici xarakter daşması;

13.1.2. təhsildə bərabər imkanların yaradılması – müəssisənin təhsil infrastrukturuna uyğun olaraq, təhsilənlər üçün eyni təlim şəraitinin təmin edilməsi, təhsil prosesinin şagirdlərin meyl-marağı və potensial imkanları nəzərə alınmaqla tənzimlənməsi;

13.1.3. şəxsiyyətyönümlülük - təhsilənlərin idraki, ünsiyyət və psixomotor fəaliyyətləri əsasında həyati bacarıqlarını inkişaf etdirməklə, onlarda milli və bəşəri dəyərlərin formalaşdırılması;

13.1.4. şagirdyönümlülük - təhsil fəaliyyətlərinin bilavasitə təhsilənlərin mənafeyinin müdafiəsinə, təhsil tələbatlarının ödənilməsinə, istedadlarının reallaşmasına, şəxsiyyətlərinin formalaşmasına yönəldilməsi;

13.1.5. inkişafyönümlülük - şagirdlərin təhsil nailiyyətlərinin təhlilindən alınan nəticələr əsasında onların inkişaf perspektivlərini ehtiva edən kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi;

13.1.6. fəaliyyətin stimullaşdırılması - təhsil prosesinin səmərəliliyinin artırılması, şagirdlərin təlim marağının yüksəldilməsi üçün onların nailiyyətlərinin izlənilməsi və dəyərləndirilməsi istiqamətində tədbirlərin görülməsi;

13.1.7. dəstəkləyici mühitin yaradılması - təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin yaxşılaşdırılması üçün zəruri infrastrukturun, sağlam mənəvi-psixoloji mühitin, yaradıcı və təhlükəsiz təhsil şəraitinin təmin edilməsi;

13.1.8. inklüzivlik - fiziki, psixi, intellektual xüsusiyyətlərindən və sağlamlıq imkanlarından asılı olmayaraq təhsilin bütün uşaqlar üçün əlçatan olması;

13.1.9. məktəb-valideyn əlaqələrinin tənzimlənməsi - təhsil müəssisəsinin idarə edilməsində, təlim-tərbiyə prosesinin təşkili ilə bağlı problemlərin aradan qaldırılmasında, müəssisənin inkişaf perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsində valideynlərin rolunun təmin edilməsi.

14. Ümumi təhsil sistemində şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi və monitorinqi sistemi

14.1. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi təhsil fəaliyyətinin zəruri tərkib hissəsi olaraq ardıcıl və sistemli xarakter daşıyır, təhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasına xidmət edir.

14.2. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi şəffaflıq, etibarlılıq, obyektivlik, qarşılıqlı əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanmaqla təhsilin inkişafına yönəldilir.

14.3. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi aşağıdakı fəaliyyətləri əhatə edir:

14.3.1. şagirdlərin təhsilə münasibəti, mövcud təlim göstəriciləri, müəllimlərin hazırlıq səviyyəsi, təhsil standartlarının və kurikulumların məqsədəuyğunluğu, tədris resursları ilə təminat, idarəetmənin səmərəliliyi barədə məlumatların toplanıb təhlil edilərək dəyərləndirilməsi;

14.3.2. şagird və müəllimlərin fəaliyyətinin, təhsil proqramlarının icra vəziyyətinin müşahidə olunmasından və nailiyyətlərin qiymətləndirilməsini əks etdirən sənədlərin təhlilindən əldə edilmiş nəticələrə görə müvafiq qərarların qəbul olunması.

14.4. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi attestasiya (məktəbdaxili qiymətləndirmə), yekun attestasiya, milli və beynəlxalq qiymətləndirmə növlərini əhatə edir.

14.5. Attestasiya (məktəbdaxili qiymətləndirmə) məqsədilə diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmələr keçirilir.

14.6. Diaqnostik qiymətləndirmə dərslərinin və ya fənn üzrə tədris resurslarında nəzərdə tutulmuş hər bölmənin əvvəlində şagirdlərin bilik və bacarıqlarının, o cümlədən maraq və motivasiyasının ilkin qiymətləndirilməsi məqsədilə aparılır.

14.7. Formativ qiymətləndirmə təhsilənlərinin hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyənləşdirilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsinə yönəlmiş fəaliyyətlərini izləmək, bu prosesdə onun qarşısına çıxan çətinlikləri müəyyən edib onları aradan qaldırmaq məqsədilə aparılır.

14.8. Summativ qiymətləndirmə hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyənləşdirilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsi ilə bağlı təhsilənlərin əldə etdiyi nailiyyətlərin müəyyən olunması məqsədilə aparılır.

14.9. Ümumi təhsil müəssisələrində təhsilənlərin yekun attestasiyası ümumi təhsil pilləsinin ümumi orta və tam orta təhsil səviyyələrini başa vuran təhsilənlərin təhsildə nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi məqsədilə həyata keçirilir.

14.10. Milli qiymətləndirmə müxtəlif siniflərdə ayrı-ayrı fənlər üzrə keyfiyyət dəyişikliklərini dəyərləndirmək məqsədilə 3-5 ildən bir təşkil olunur.

14.11. Beynəlxalq qiymətləndirmə şagirdlərin təlim göstəriciləri əsasında ümumi təhsilin mövcud vəziyyəti barədə təsəvvür əldə etmək, problemləri aşkar çıxararaq həlli yollarını müəyyənləşdirmək, digər ölkələrlə müqayisələr apararaq inkişaf perspektivlərini proqnozlaşdırmaq üçün 3-5 ildən bir keçirilir.

8. Ümumi təhsil pilləsində təhsilənlərdə formalaşdırılan sərişlər

8.1. Səriş təhsil prosesində və həyatda mənimsənilmiş, hər hansı bir fəaliyyət sahəsi, eləcə də şəxsi inkişaf, sosiallaşma və cəmiyyətə inteqrasiya, məşğulluq, ömürboyu təhsil üçün zəruri olan bilik, bacarıq, yanaşma və dəyərlər məcmusudur. Sərişlər ümumi təhsil səviyyəsində tədris olunan fənlər və dərslərdən asılı olaraq məşğələlər vasitəsilə formalaşdırılır.

8.2. Ümumi təhsil pilləsində formalaşdırılan sərişlər aşağıdakı təsnifata uyğun və cədvəldə qeyd olunan təhsil səviyyələrində üzrə qruplaşdırılır:

8.2.1. tərbiyəvi əlaqəli sərişlər - yaradıcılıq (kreativlik), tənqidi tərbiyə, problem həlləmə, qərar qəbuləmə, müstəqil öyrənmə;

8.2.2. fəaliyyətlə əlaqəli sərişlər - ünsiyyət, əməkdaşlıq, rəqəmsal savadlılıq, informasiya savadlılığı, maliyyə savadlılığı;

8.2.3. dəyərlər - milli kimliyin dərk etməsi və milli iftixar hissi, fəal vətəndaş mövqeyi, şəxsi və sosial məsuliyyət, demokratiya və insan hüquqlarına hörmət, mədəni müxtəlifliyə hörmət.

Təsnifat	Sərişələr	Məktəbəhazırlıqda	İbtidai təhsil səviyyəsində
Təfəkkür	yaradıcılıq (kreativlik)	əşyalardan qeyri-adi formada istifadə edir	mövcud olanlara orijinal əlavələr və düzəlişlər edir
	tənqidi təfəkkür	bildiyi və yeni informasiya arasında eyniliyi və fərqləri müəyyənləşdirir	fikrini əsaslandırmağı bacarır
	problem həlletmə	problemin həlli ilə bağlı ehtimallar irəli sürə bilir	problemin həlli üçün alqoritmlər qurur
	qərar qəbul etmə	qərar qəbul etmədə iştirak edir	qərarlarının müsbət və mənfi nəticələrini proqnozlaşdırır
	müstəqil öyrənmə	müstəqil öyrənməyə maraq nümayiş etdirir	öyrənmə mənbələrini (müşahidə, insanlar, kitablar, internet və s.) ayırd edir
Fəaliyyət	ünsiyyət	ünsiyyət etiketlərinə riayət edir	öz fikirlərini ifadə etməyi və digərlərini dinləməyi bacarır
	əməkdaşlıq	kollektiv fəaliyyətdə iştirak qaydalarına bələddir	kollektivdə işləməyi bacarır
	rəqəmsal savadlılıq	informasiya-kommunikasiya texnologiyalarını (İKT) tanıyır və fərqləndirir	İKT-dən ilkin istifadə bacarıqları nümayiş etdirir
	informasiya savadlılığı	informasiya barədə ilkin biliklərə malikdir	informasiya axtarmağın və toplamağın yollarını bilir
	maliyyə savadlılığı	pul və qənaət barədə məlumatlıdır	şəxsi büdcəsindən səmərəli istifadə edir
Dəyərlər	milli kimliyin dərkə və milli iftixar hissi	dövlət rəmzlərini tanıyır	dövlət rəmzlərinə hörmət nümayiş etdirir
	fəal vətəndaş mövqeyi	yaşadığı bölgə və ölkə haqqında məlumatlıdır	dövlət və dövlətçilik ənənələri barədə məlumatlıdır
	şəxsi və sosial məsuliyyət	davranış mədəniyyəti haqqında məlumatlıdır	şəxsi məsuliyyətini dərk edir
	demokratiya və insan hüquqlarına hörmət	insan hüquqları barədə təsəvvürə malikdir	öz hüquqlarını və vəzifələrini bilir, digər insanların hüquq və vəzifələrinə hörmət nümayiş etdirir
	mədəni müxtəlifliyə hörmət	mədəni müxtəliflik barədə məlumatlıdır	mədəni müxtəlifliyi (müxtəlif etnik qruplar, dillər, dinlər, irqlərə mənsub insanlar) qəbul edir

Məktəbdaxili qiymətləndirmənin 3 forması

1. Diaqnostik qiymətləndirmə, 2. Formativ, 3. Summativ öz qüvvəsindədir.

Diaqnostik qiymətləndirilmə – Diaqnostik qiymətləndirmə dərslərinin və ya fənn üzrə tədris resurslarında nəzərdə tutulmuş hər bölmənin əvvəlində aparılmaqla şagirdlərin bilik və bacarıqlarının, o cümlədən maraq və motivasiyasının ilkin qiymətləndirilməsi məqsədi ilə aparılır və nəticəsi təhsilalanların qovluğunda saxlanılır. Bu qiymətləndirmədə tapşırıqvermə, müşahidə üsullardan istifadə etmək olar.

Formativ qiymətləndirmə – təhsilalanın hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyən edilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsinə yönəlmiş fəaliyyətlərini izləmək, bu prosesdə onun qarşısına çıxan çətinlikləri müəyyən edib onları aradan qaldırmaq məqsədi ilə aparılır. Formativ qiymətləndirmə şagird nailiyyətlərinin monitorinqi vasitəsilə tədrisin düzgün istiqamətləndirilməsinə xidmət edir. Müəllim formativ qiymətləndirmə vasitəsilə tədris prosesini tənzimləyir, şagirdlər tərəfindən məzmunun mənimsənilməsinə kömək edir. Formativ qiymətləndirmə zamanı da tapşırıqvermə, müşahidə (müəllim tərəfindən şagirdlərin yeni mövzuya olan maraq səviyyəsinin müəyyən edilməsi) üsullarından istifadə olunur. Formativ qiymətləndirmənin nəticəsi ilə bağlı “Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri”ndə və “Məktəbli kitabçası”nda müvafiq yazılı qeydlər aparılır. Müəllim bütün sinfi şəfahi şəkildə formativ qiymətləndirə bilər, lakin heç olmasa, hər dərs üçün azı 7–8 şagirdin gündəliyinə bunu yazılı qeyd etməlidir. Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri olmalıdır və orada mütəmadi apardığı qeydləri dərslərinin yarımillərinin sonunda şagirdlərin yarımillik fəaliyyətinin qısa təsvirini hazırlamalı və həmin təsvir isə ümumi təhsil müəssisəsindəki fərdi qovluğunda saxlanılmalıdır. Summativ qiymətləndirmə -hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyən edilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsi ilə bağlı təhsilalanların əldə etdiyi nailiyyətlərin müəyyən olunması məqsədilə aparılır.

Summativ qiymətləndirmə aşağıdakı iki formada aparılır:

1. KSQ hər bir fənn üzrə dərslərlərdə nəzərdə tutulmuş hər bölmənin daxilində və ya bölmənin sonunda

2.BSQ hər yarımilin sonunda

I siniflərdə, ümumiyyətlə, summativ qiymətləndirmə aparılmır.

II-III siniflərdə böyük summativ qiymətləndirmə keçirilmir.

Kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələr 100 ballıq şkala ilə ölçülür.

Summativ qiymətləndirmədə istifadə olunan suallar hər bir sinif və fənn üzrə 4 səviyyədə tərtib edilir.

1-ci səviyyə ən aşağı 4-cü səviyyə isə ən yüksək səviyyəni əks etdirir. Suallar müxtəlif mürəkkəbliyə səviyyəsində hazırlanır. 1-ci və 2-ci səviyyəyə təhsilalanların əksəriyyətinin cavablandırma biləcəyi suallar aid edilir. 3-cü və 4-cü səviyyəyə daha hazırlıqlı şagirdlərin cavablandırma biləcəyi suallar aid edilir. Səviyyələr üzrə sualların qiymətləndirmə balları 100 ballıq şkalada aşağıdakı kimi nəzərdə tutulur:

- 1-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir;
- 2-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- 3-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- 4-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir.

Üzrlü (xəstəlik (tibbi arayış təqdim edildikdə), bədbəxt və fəvqəladə hadisə) səbəbdən kiçik summativ qiymətləndirmənin hər hansı birində iştirak etməyən təhsilalanın kiçik summativ qiymətləndirmədə iştirak etməməsi yarımillik balların hesablanmasında nəzərə alınmır. Təhsilalanın iştirak etmədiyi kiçik summativ qiymətləndirmə növbəti kiçik summativ qiymətləndirməyədək təşkil edilir. Üzrsüz səbəbdən kiçik summativ qiymətləndirmədə iştirak etməyən təhsilalanların həmin qiymətləndirmə üzrə balı “0” qəbul edilir və yarımillik balların hesablanmasında nəzərə alınır.

Biliyin kateqoriyaları və fəaliyyətin xüsusiyyətləri

Tədqiqatçılar biliyin üç kateqoriyasını müəyyən etmişlər:
deklorativ, prosedural və kontekstual.

- **Deklorativ bilik** hər hansı bir anlayışın dərk edilməsi kimi qəbul edilə bilər. Bu bilik növü verilən fənlə bağlı mühüm informasiyalar kimi dəyərləndirilir. Mütəxəssislər deklorativ biliyi B.Benjamin Blumun taksonomiyasında altı mərhələnin ən aşağı iki mərhələsi olan bilmə və anlama ilə də əlaqələndirirlər. Deklorativ bilik yaddaşa əsaslanır. Bunlar fənlərə aid bütün mühüm terminlər, ifadələr, təriflərdir ki, şagirdlərin onları bilməsi təlimin sonrakı mərhələsinin təşkili üçün çox vacibdir. Deklorativ biliklərdən şagirdin idraki fəaliyyətinin təşkilində düzgün istifadə edilməlidir.

- **Prosedural bilik** prosesi ehtiva edir. Bu bilik növü hər hansı fənn üzrə mühüm vərdiş və proseslər kimi qəbul edilə bilər. Problemin həlli zamanı istifadə edilən biliklər prosedural biliklər hesab edilir. Prosedural biliyin deklorativ bilikdən fərqi ondan ibarətdir ki, bu biliklər tapşırığın yerinə yetirilmə prosesində tətbiq edilir. Bu səbəbdən prosedural biliyi Blumun taksonomiyasında tətbiq mərhələsi ilə əlaqələndirmək olar.

- **Kontekstual bilik** hər hansı prosesdə əldə edilən yeni informasiya və ya müəyyən informasiyalara tətbiq edildikdə yeni məna alan informasiyalar kimi dəyərləndirilir. Kontekstual nəzəriyyəyə əsasən, təlim o zaman baş verir ki, şagird öz bilik dairəsi çərçivəsində yeni informasiyalar və ya biliklər emal etsin. İnformasiyaların emalı məzmununda yeni məna axtarmaqla və həmin mənalara inandırıcı şəkildə əlaqələndirməklə həyata keçirilir. Bilik kateqoriyalarının standartlar üzrə uyğun nisbətlərə bölgüsü aşağıdakı məsələlərin nəzərə çatdırılmasına və həyata keçirilməsinə xidmət edir: a) informasiyalar sadəcə yaddaşa mühafizə olunmalı deyil, onlar problemin həllində səmərəli istifadə edilməlidir. b) informasiyalar şagirdlər tərəfindən yeni informasiyaların yaradılmasına yardımçı olmalıdır.

Fəaliyyətin xüsusiyyətləri. Məzmun standartlarında fəaliyyət taksonomiyalarının köməyi ilə sistemləşdirilir. Müxtəlif taksonomiyalardan yalnız üçü – idraki (koqnutiv), emosional və psixomotor taksonomiyalar mütəxəssislər tərəfindən təhsil üçün əhəmiyyətli hesab edilmişdir.

İdraki fəaliyyəti əks etdirən standartlar, ilk növbədə, intellektual bacarıq və vərdişlərin inkişaf etdirilməsinə istiqamətlənir. B.Blumun adı ilə bağlı olan fundamental idraki taksonomiyalarda düşünmə bacarıqları sadədən mürəkkəbə doğru mərhələlərə görə təsnif edilir. Bu taksonomiya ona görə fundamentaldır ki, sonrakı, daha mürəkkəb idraki bacarıqların (problem həlletmə, mühakimə yürütmə, isbatetmə, əlaqələndirmə) əsasını təşkil edir. Fənn üzrə məzmun standartlarının fəaliyyət (bacarıq) komponentinin tərtibində idraki bacarıqlar sistemli şəkildə işlənir. Standart mütəxəssisləri hesab edirlər ki, idraki taksonomiyaların bütün mərhələləri hər bir sinif üzrə standartlarda öz əksini tapmalıdır. Lakin həmin mərhələlər hər sinifdə şagirdlərin yaş həddi nəzərə alınmaqla sinifdən sinfə, sadədən mürəkkəbə doğru inkişaf etdirilməlidir.

Əziz müəllimlər! Vəsaitdə təqdim olunan dərslər modellərində **“Ev tapşırığı”** nəzərdə tutulmamışdır. Ancaq siz hər bir dərslərin sonunda şagirdlərə növbəti dərslərin mövzusu ilə bağlı istiqamətverici tapşırıqlar verə bilərsiniz. Bu tipli tapşırıqların icrası müəllim tərəfindən yoxlanmır, lakin dərslərin motivasiya mərhələsində, eləcə də onun sonrakı gedişində nəzərə çarpan fəallığı şagirdin verilən tapşırıqda nə dərəcədə məsuliyyətlə yanaşmasının göstəricisi olacaqdır.

Vəsaitdə verilən dərslər modelləri əhəmiyyətli deyil. Motivasiyanın qurulmasında, tədqiqat sualının qoyulmasında, iş formalarının, üsulların və resursların seçilməsində hər bir müəllim sərbəstdir. Vəsait tövsiyə xarakterli olub, yalnız sizə kömək məqsədi daşıyır. Çünki hər bir dərslər müəllimdən yaradıcı yanaşma tələb edir. Siz sinfinizdəki şagirdlərin maraq dairələrini nəzərə alaraq, onların bilik və bacarıqlarına uyğun olan daha səmərəli dərslər qura bilərsiniz. Bu maraqlı, şərəfli və heç də asan olmayan işinizdə sizə uğurlar diləyirik.

STANDARTLARIN REALLAŞMASI VƏ İLLİK PLANLAŞDIRMA

Standartlar	Mövzular	Saat
Diagnostik qiymətləndirmə		1
1. BİZ ŞAGİRDİK		
<i>1.1. Ailədə və məktəbdə</i>		
2.4.1.	Yenidən məktəbə	1
4.2.3.; 4.2.4.	Yolda və nəqliyyatda	1
2.1.3.; 3.2.1.	Ailədə	1
2.1.2.; 3.1.1.; 3.1.2.	Evdə və məktəbdə	1
2.2.1.	Gün rejimi	1
KSQ 1		1
<i>1.2. Sağlam həyat</i>		
4.1.1.	Sağlam olmağın yolları	1
4.1.2.	Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmalı?	1
4.2.1.; 4.2.2.	Təhlükələrdən qorunmağı bacaraq	1
4.3.1.; 4.3.2.; 4.3.3.	Qəza baş verərsə	1
KSQ 2		1
2. BİZ TƏBİƏTİN BİR HİSSƏSİYİK		
<i>2.1. Təbiət nədir?</i>		
1.1.2.	Yer kürəsi	1
1.1.2.; 1.2.2.	Günəş bizə yol göstərir	1
1.4.1.	Günəş, hava, su, torpaq	1
1.3.1.; 1.3.2.	Canlılar	1
1.4.1.; 1.4.2.	Ətraf mühiti nə çirkləndirir?	1
KSQ 3		1

STANDARTLARIN REALLAŞMASI VƏ İLLİK PLANLAŞDIRMA

Standartlar	Mövzular	Saat
2.2. Təbiət hadisələri		
1.1.2.	Temperatur və onun ölçülməsi	1
1.1.3.	Damlanın hekayəsi	1
1.1.1.	Aysunun ağacı	1
1.2.1.	Milli Parkda	1
KSQ 4		1
3. BİZ VƏTƏNDAŞIQ		
3.1. İnsanlar arasında		
2.1.1.	Güc birlikdədir	1
2.4.2.	Hüquqlarımız qorunur	1
2.1.2.; 3.2.1.; 3.2.2.; 3.4.1.	Yaxşı nədir, pis nədir?	1
2.2.2.	Cibxərcliyi	1
3.3.1.; 3.3.2.	Sonanın sualı	1
KSQ 5		1
3.2. Vətənimiz		
2.3.1.	Azərbaycan Respublikası	1
2.3.1.	Ordumuz bizi qoruyur	1
2.2.3.	Azərbaycanın milli pulu	1
3.2.1.	Doğma Vətən	1
KSQ 6		1

İNTEQRASIYA CƏDVƏLİ

Nö	Mövzular	Fəndaxili inteqrasiya	A.d.	Riy.	Tex.	T.i.	Mus.	İnf.	F.t.	X.d.
1. BİZ ŞAGİRDİK										
<i>1.1. Ailədə və məktəbdə</i>										
1.	Yenidən məktəbə	2.4.1.	1.2.1.							
2.	Yolda və nəqliyyatda	4.2.3.; 4.2.4.	1.2.1.						4.1.2.	
3.	Ailədə	2.1.3.; 3.2.1.			3.1.1.					
4.	Evdə və məktəbdə	2.1.2.; 3.1.1.; 3.1.2.	1.2.2.							2.2.4.
5.	Gün rejimi	2.2.1.		4.2.2.; 4.2.4.					1.1.2.	
<i>1.2. Sağlam həyat</i>										
6.	Sağlam olmağın yolları	4.1.1.			3.1.1.		2.1.2.		1.1.1.; 1.1.3.; 1.3.4.; 2.1.2.	
7.	Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmalı?	4.1.2.	1.2.1.						4.1.2.	
8.	Təhlükələrdən qorunmağı bacaraq	4.2.1.; 4.2.2.	1.2.1.		1.3.4.; 2.1.3.			3.2.6.	2.2.3.	
9.	Qəza baş verərsə	4.3.1.; 4.3.2.; 4.3.3.							4.1.1.	
2. BİZ TƏBİƏTİN BİR HİSSƏSİYİK										
<i>2.1. Təbiət nədir?</i>										
10.	Yer kürəsi	1.1.2.	1.2.1.	3.1.1.						
11.	Günəş bizə yol göstərir	1.1.2.; 1.2.2.		4.1.1.; 4.2.3.						
12.	Günəş, hava, su, torpaq	1.4.1.	1.2.1.							

İNTEQRASIYA CƏDVƏLİ

№	Mövzular	Fəndaxili integrasiya	A.d.	Riy.	Tex.	T.i.	Mus.	İnf.	F.t.	X.d.
13.	Canlılar	1.3.1.; 1.3.2.	3.1.4.		1.3.1.; 1.3.2.	2.2.2.				
14.	Ətraf mühiti nə çirkləndirir?	1.4.1.; 1.4.2.			3.1.2.					
2.2. Təbiət hadisələri										
15	Temperatur və onun ölçülməsi	1.1.2.		1.1.1.; 4.1.4.						
16.	Damlanın hekayəsi	1.1.3.	3.1.4.					2.1.2.		2.2.3.
17.	Aysunun ağacı	1.1.1.	1.2.1.		3.1.1.	2.2.2.		2.1.2.		
18.	Milli Parkda	1.2.1.	1.2.1.							
3. BİZ VƏTƏNDAŞIQ										
3.1. İnsanlar arasında										
19.	Güc birlikdədir	2.1.1.							4.1.2.	
20.	Hüquqlarımız qorunur	2.4.2.	1.2.1.							
21.	Yaxşı nədir, pis nədir?	2.1.2., 3.2.1., 3.2.2., 3.4.1.	1.2.1., 3.1.4.						4.1.2.	
22.	Cibxərcliyi	2.2.2.		4.2.3.						
23.	Sonanın sualı	3.3.1., 3.3.2.	1.2.1.							
3.2. Vətənimiz										
24.	Azərbaycan Respublikası	2.3.1.	1.2.1.							
25.	Ordumuz bizi qoruyur	2.3.1.	1.2.1.							
26.	Azərbaycanın milli pulu	2.2.3.		1.1.1., 4.2.3.						
27.	Doğma Vətən	3.2.1.		5.1.1.						

1. YENİDƏN MƏKTƏBƏ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.4.1. Məktəbin daxili nizam-intizam qaydalarının mahiyyətini sadə formada izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Məktəbin nizam-intizam qaydalarını şərh edir;
2. Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyətini izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Kiçik müəhazirə,
müsahibə,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik, süjetli şəkil-
lər, iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Hazırlıq mərhələsində hələ yay tətilinin təsirində olan şagirdlərin əhvali-ruhiyyəsinə daha da yaxşılaşdırmaq üçün müəllim onların yay təəssüratlarını dinləyir. Tətil günlərindəki sərbəst davranışı ilə məktəb daxilindəki qaydalar üzrə davranışının müqayisəsinə yönəldir. Onların məktəbdə nizam-intizama əməl etməli olduqlarını diqqətə çatdırır.

Tədqiqat sualı: Məktəbin nizam-intizam qaydalarına əməl etmək nə üçün vacibdir?

Dərsliyin 6–7-ci səhifələrindəki materiallar üzərində iş aparılır: mətn oxunur, şəkillər sözlə təsvir olunur, sonrakı suallar cavablandırılır.

Tədqiqatın aparılması: Kiçik qruplara bölünmüş şagirdlərə iş vərəqlərində məktəb qaydaları ilə bağlı süjetli şəkillər paylanır. Şagirdlərə şəkildəkiləri sözlə təsvir etmək təklif olunur.

İnformasiya mübadiləsi: Qrupların lideri işlərini təqdim edir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallar qoyula bilər:

– Məktəb qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

I. YENİDƏN MƏKTƏBƏ

Artıq məktəbdəyik. Sınıf yoldaşlarımız və müəllimlərimizlə yenidən görüşdüyümüz üçün çox sevinirəm. Məktəbimizi çox sevirəm. Burada çoxlu dostlarımız var. Biz hamımız məktəbimizin qaydalarına əməl edirik.

Məktəbdə şagirdlər hansı qaydalara əməl etməlidirlər?

Məktəbli forması geyinirik. Dərsə vaxtında gəlirik. Çantamız, dərsliklərimiz, məktəbli formamız həmişə səliqəli olur.

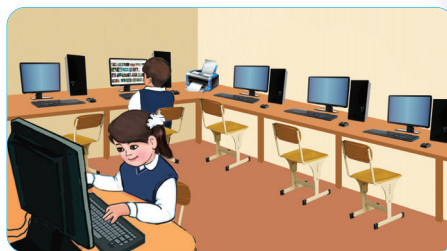

Bu bizim sınıf otağımızdır.

6

Dərslərimiz maraqlı keçir. Hamımız dərsdə fəal olmağa çalışırıq.

Məktəbin avadanlıqlarını səliqə ilə işlədirik.

Məktəbdə daha hansı qaydalara əməl etmək lazımdır?

7

– Bu qaydalara əməl etməklə nəyə nail olursunuz?

Şagirdlərin cavabları dinlənilir, onlar bir-birinin cavablarına münasibət bildirirlər.

Təbiiqetmə: Şagirdlərə məktəbin nizam-intizam qaydalarını tərtib etməyi tapşırıla bilər. Onlar qaydaları vatman kağızı üzərində flomasterlə yazıb divardan asıla bilər. Plakat üzərindəki iş zamanı hər şagirdin fərdi fəaliyyətinə diqqət yetirilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, onlar məktəbi sevməli, onun avadanlıqlarını qorumağa borcludurlar. Məktəbin nizam-intizam qaydalarını bilmək və bu qaydalara əməl etmək hər bir şagirdin borcudur. Əgər belə olsa, onun yaxşı oxuması, bilik və bacarıqlara yiyələnməsi daha asan olar.

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, izahətmə

I	II	III	IV
Məktəbin nizam-intizam qaydaları ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Məktəbin nizam-intizam qaydalarını müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə şərh edə bilər.	Məktəbin nizam-intizam qaydalarını şərh edərkən səhvlərə yol verir.	Məktəbin nizam-intizam qaydalarını sərbəst şəkildə şərh edir.
Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyəti ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyətini müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə izah edə bilər.	Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyətini izah edərkən səhvlərə yol verir.	Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyətini sərbəst şəkildə izah edir.

2. YOLDA VƏ NƏQLİYYATDA

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

- 4.2.3. Zəruri yol hərəkət qaydalarını (piyada keçid nişanları olan və olmayan yerlərdə) izah edir.
- 4.2.4. Nəqliyyat vasitələrində (lift, eskalator, avtomobil, avtobus, qatar) təhlükəsizlik qaydalarını (minmək, düşmək, pəncərədən boylanmaq, qolunu çıxarmamaq, sallanmamaq) izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Yol hərəkəti qaydalarının mahiyyətini izah edir;
- 2. Nəqliyyat vasitələrində davranış qaydalarını şərh edir;
- 3. Yol hərəkəti qaydalarına əməl etməyin təhlükəsiz həyat üçün vacib olduğunu izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1., F.t.: 4.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
BİBÖ, müzakirə

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
yol nişanları təsvir
olunmuş şəkillər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə sual verir:

– Siz hər gün məktəbə necə gəirsiniz? Bu zaman təhlükə hiss edirsinizmi? Bu təhlükələrlə üzləşməmək üçün nəyi bilmək lazımdır?

Tədqiqat sualı: Yol hərəkəti qaydalarını bilmək niyə vacibdir?

Dərsliyin 9–10-cu səhifələrindəki mətn oxunur. 10-cu səhifədəki təsvirlər sözlə ifadə olunur. Müqayisələr aparılır. Lift və eskalator haqqında əlavə məlumat verilir.

2. YOLDA VƏ NƏQLİYYATDA

 Biz yolda hansı qaydalara əməl etməliyik?

Yeraltı və yerüstü keçidlər olan yerlərdə mütləq onlardan istifadə etmək lazımdır.

 yeraltı keçid nişanı

 yerüstü keçid nişanı

Yeraltı və yerüstü keçidlərdən başqa yollarda ağ zolaqlar çəkilmiş piyada keçidləri də olur. Yolların kənarında belə keçidləri göstərən işarələr quraşdırılır.

Bir çox piyada keçidlərində svetofor qoyulur. Svetoforun piyadalar üçün yaşıl işığı yananda avtomobillər dayanır və piyadalar yolu keçirlər.

Bəzi piyada keçidlərində isə svetofor qoyulmur. Belə keçidlərdə sürücülər avtomobili saxlayıb piyadalara yol verirlər.

 piyada keçidi nişanı

9

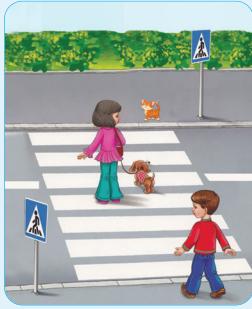
 Piyada keçidində hərəkət etməyin də qaydaları var!

Svetofor qoyulmayan keçidə yaxınlaşanda sürücünün sizi gördüyünə əmin olmaq lazımdır. Belə halda o, avtomobilin sürətini azaldır. Avtomobil tam dayanandan sonra yolu keçmək lazımdır.

Hərəkət ikitərəfli olan yolu keçərkən:

- əvvəlcə sola baxmaq;
- sonra yolun yarımsıdakı gedib dayanmaq və sağa baxmaq lazımdır.

Təhlükəsizliyə əmin olmaq, sonra hərəkət etmək lazımdır.

 Piyada keçidindən keçərkən

NƏQLİYYAT VASİTƏLƏRİNDƏ NECƏ DAVRANMALI?

Avtobus tam dayandıqdan sonra ona yaxınlaşmaq olar. Avtobusa ön qapıdan daxil olmaq, arxa qapılardan çıxmək lazımdır.

10

Tədqiqatın aparılması: Bu mərhələdə müəllim iş üsulu kimi BİBÖ-dən istifadə edə bilər. Cədvəlin birinci bölümünə “Hansı yol hərəkəti qaydalarını bilirəm” sualını qoymaq olar. Bu sualla bağlı cavablar konkretləşdirilərək cədvəlin 1-ci sütununda yazılır.

Qeyd. Cədvəlin ikinci bölümünə bəzən uşaqlar elə suallar qoyurlar ki, bu suallara cavab verməkdə müəllim özü də çətinlik çəkir. Müəllim bu cür hallarla üzləşərsə, həmin sualları ev tapşırığı kimi verə bilər.

Əldə olunan yeni məlumatlar BİBÖ cədvəlinin üçüncü sütununda yazılır.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilə bilər:

- Hərəkət zamanı niyə sürücü ilə söhbət etmək olmaz?
- Yol polisi vəzifəsini icra etməsə, nələr baş verə bilər?
- Minik avtomobillərinin qabaq oturacağında oturarkən nə məqsədlə təhlükəsizlik kəmərinə istifadə edilir?

Suallar cavablandırılır.

Təbiiqetmə: Dərsləyin 11-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırıq icra edilir və necə yerinə yetirildiyi yoxlanılır.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, yol hərəkəti qaydalarına əməl etmək təhlükəsiz həyat üçün vacibdir, ona görə də yol hərəkəti qaydaları haqqında məlumatları daim genişləndirmək, nəqliyyat vasitələrində tələb olunan davranış qaydalarına riayət etmək lazımdır.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, şərhətmə

3. AİLƏDƏ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət. Mənəviyyat

ALTSTANDART

Şagird:

- 2.1.3.** Ailədə və kollektivdə vəzifələrinin əhəmiyyətini izah edir.
- 3.2.1.** Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (mərhəmət, ailəyə və Vətənə məhəbbət, düşmənə nifrət, səhvini etiraf etmək) şərh edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Ailədə öhdəsinə düşən vəzifələri şərh edir.
2. Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyətini izah edir.

İNTEQRASIYA

Tex.: 3.1.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə,
müsahibə

RESURLAR

Dərslik,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

– Siz kimlərə kömək edirsiniz?

Yönəldici suallar vasitəsilə müəllim bu köməyin ailə üzvləri ilə bağlanmasına nail olur.

Tədqiqat sualı: Ev işlərində valideynlərə necə kömək etmək olar?

Dərsləyin 12–14-cü səhifələrindəki mətn oxunur. Şəkillər nəzərdən keçirilir.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər sayına görə qruplara bölünür.

I qrup. Evdə uşaqlar hansı işləri görə bilirlər? Siyahı tərtib edin.

II qrup. Uşaqlar ailə üzvlərinə necə kömək edə bilirlər? Kimə və hansı köməyi edə biləcəyinizi yazın.

III qrup. Uşaqların özünəxidmət işlərinə nələr daxildir? Cədvəli işləyin.

Özünəxidmət işləri		
səhər	günorta	axşam

3. AİLƏDƏ

Ailə üzvləri bir-biri ilə necə davranmalıdır?

Ailə üzvləri: baba, nənə, ata, ana və uşaqlar doğma insanlardır. Onlar böyüklərə hörmət, kiçiklərə nəvaziş göstərirlər. Bir-birindən məsləhət alırlar. Mehriban danışırlar, xoş sözlər eşidirlər. Bir-birinin qayğısına qalırlar və qulluğunda dururlar.

Şəkildəki ailə haqqında danışın.

Bu şəkillərdə nə təsvir olunub?

12

Siz evdə hansı işləri görürsünüz?

Uşaqlar daha hansı işləri görə bilərlər?

13

IV qrup. Ailə üzvlərinin bir-birinə köməyinin əhəmiyyəti nədir? Bu köməyin nəticələri haqqında fikirlərinizi yazın.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupun bir üzvü yoldaşları adından tədqiqatlarını elan edir. Şagirdlər evdə gördükləri işləri sadalayırlar.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müəllim suallarla müzakirənin canlı olmasını təşkil edə bilər:

1. Evdə hansı işləri görməkdən xoşunuz gəlir?
2. Ailə üzvlərinizdən kimin sizə yardımçı olmasını istərdiniz?

Təbiiqetmə: Ailədəki vəzifələri və davranışları şagirdlərin özləri tərəfindən ümumiləşdirilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, hər bir şagird evdə və ailədə öhdəsinə düşən vəzifələri bilməlidir. Ailə üzvləri ilə mehriban, qayğıkeş münasibətlər qurmaq üçün bu, çox vacibdir. Qayğı, mehribanlıq olan ailə sağlam və xoşbəxt olur.

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, izahətmə

I	II	III	IV
Ailədə üzərinə düşən vəzifələrlə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Ailədə üzərinə düşən vəzifələri müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə şərh edə bilər.	Ailədə üzərinə düşən vəzifələri şərh edərkən səhvlərə yol verir.	Ailədə üzərinə düşən vəzifələri sərbəst şəkildə şərh edir.
Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyəti ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyətini müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə izah edə bilər.	Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyətini izah edərkən səhvlərə yol verir.	Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyətini sərbəst şəkildə izah edir.

4. EVDƏ VƏ MƏKTƏBDƏ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət. Mənəviyyət

ALTSTANDART

Şagird:

- 2.1.2. Özünün və yoldaşlarının kollektiv daxilindəki fəaliyyətinə münasibət bildirir.
- 3.1.1. İnsanlararası ünsiyyət etiketlərinə (yoldaşını təqdim etmək, hal-əhval tutmaq, təbrik etmək, kömək təklif etmək) əməl edir.
- 3.1.2. Etiketlərdən kənar davranışlara tənqidi münasibət bildirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Sadə nitq etiketlərinə əməl etməsini nümayiş etdirir;
- 2. Ünsiyyət etiketlərinə əməl etməyin əhəmiyyətini izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.2.; X.d.: 2.2.4.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə
iş, kiçik qruplarla
iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə, suallar,
rollu oyun

RESURLAR

Dərslik, plakat,
şəkillər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

– Hansı insanlara mədəni insan deyirsiniz?

Şagirdlər suala cavab verirlər.

Tədqiqat sualı: Ünsiyyət etiketlərinə əməl etməyin faydası nədir?

15-ci səhifədəki mətn vasitəsilə şagirdlər yoldaşını təqdim etmək, hal-əhval tutmaq, ad günü münasibətilə təbrik etmək kimi ünsiyyət mədəniyyəti ilə bağlı təsəvvürlərini genişləndirirlər.

Tədqiqatın aparılması: Cütlərə bir-birini təqdim etmək, salamlayıb hal-əhval tutmaq, bir-birini ad günü münasibəti ilə təbrik etmək, vidalaşmaq, bayramlaşmaq və s. tapşırıqlar verilir.

4. EVDƏ VƏ MƏKTƏBDƏ

 Siz gün ərzində kimlərlə ünsiyyətdə olursunuz?

Mən hər səhər ailəmizin üzvlərini salamlayıram:
 – Sabahınız xeyir olsun!
 Onlar gülümsəyirlər:
 – Sabahın xeyir olsun! – deyirlər. Süfrə arxasında bir-birimizə deyirik:
 – Nuş olsun!
 Səhər mənzildən ilk çıxan:
 – Salamət qalın! – söyləyir.
 Evdəkilər cavab verirlər:
 – Yaxşı yol!
 Mən məktəbə yollanıram. Yolda sinif yoldaşım Turanla rastlaşıram. Söhbət edə-edə məktəbə tərəf gedirik.
 Məktəbə çatıb sinifə daxil oluram. Sinif yoldaşlarım Aygünü dövrəyə alırlar. Bu gün onun ad günüdür. Mən hazırladığım açıqcanı ona verirəm.

– Aygün, ad günün mübarək olsun!
 Aygün:
 – Çox sağ ol, təşəkkür edirəm!
 Dərs başlanır. Mən məktəbimizin nizam-intizam qaydalarına əməl edirəm, sinif yoldaşlarımla həmişə nəzakətli davranıram.

15

16

İnformasiya mübadiləsi: Şagirdlər rollu oyun vasitəsi ilə tapşırığı icra edirlər və bir-birinin fəaliyyətini diqqətlə izləyir və öz fikirlərini bildirirlər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı müəllim qrup üzvlərinin daha çox hansı etikətdən istifadə etdiklərinə xüsusi diqqət yetirir. Şagirdlər həm öz qruplarının, həm də digər qrupların fəaliyyəti ilə bağlı münasibətlərini bildirə bilirlər.

Təbiiqetmə: 16-cı səhifədəki şəkillər və tövsiyələr vasitəsilə etikətdənkənar davranışları müəyyənləşdirirlər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Dərs yekunlaşır. Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, insanlar bir-biri ilə ünsiyyət zamanı müəyyən etikətlərə riayət etməlidirlər. Ünsiyyət etikətlərinə riayət etmək insanların əhvali-ruhiyyəsini yüksəldir, onları bir-birinə yaxınlaşdırır.

Qiymətləndirmə: Müəllim hər səviyyənin sütununda müəyyən bal, yaxud “+” işarəsi qoy-maqla hər bir şagirdi aşağıdakı meyar cədvəli ilə də qiymətləndirə bilər.

Nö	Qiymətləndirilən bacarıqlar	Çətinliklə	Qismən	Orta səviyyədə	Yüksək səviyyədə
1.	İnsanlararası ünsiyyət etikətlərini sadalayır.				
2.	Ünsiyyət etikətlərini fərqləndirir.				
3.	Ünsiyyət etikətlərinə əməl edir.				
4.	Etikətdənkənar davranışlara tənqidi münasibət bildirir.				

5. GÜN REJİMİ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.2.1. Gün rejiminin nümunəsində vaxtdan səmərəli və qənaətlə istifadə etdiyini nümayiş etdirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Vaxtdan səmərəli istifadə etməyin əhəmiyyətini izah edir;
2. Gün rejiminin faydasını izah edir;
3. Gün rejimini tərtib edir.

İNTEQRASIYA

Riy.: 4.2.2., 4.2.4., F.t.: 1.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə, beyin
həmləsi, karusel

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
zəngli saat

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim həmin gün görməli olduğu işləri sadalayır və şagirdlərə sual verir:

- Mən bu işləri necə çatdıracağam?
 - Necə edirəm ki, bu gün bu işlərin hamısını yerinə yetirə bilim?
- Şagirdlərin fikirləri dinlənir.

Tədqiqat sualı: Günü planlaşdırmağın əhəmiyyəti nədir?

Dərsliyin 18–19-cu səhifələrindəki material oxunur.

Tədqiqatın aparılması: Müəllim qruplara üzərində dərsliyin 18–19-cu səhifələrindəki saatlar göstərilmiş iş vərəqləri təqdim edir. Onlara bir gün ərzində nə edəcəklərini ardıcıl şəkildə saatlar üzrə planlaşdırmağı təklif edir.

Qruplar karusel üsulu ilə iş vərəqindəki tapşırığı yerinə yetirirlər.

5. GÜN REJİMİ

Mən məktəbdən gələn kimi əvvəlcə əllərimi yuyuram. Nəhar edib bir qədər dincəlirəm. Dərslərimi hazırlayıram. Otağımı səliqəyə salıram. Sonra şəkil çəkir, kitab oxuyur, musiqi dinləyir və televizora baxıram. Həyatda dostlarımla oynamağa da vaxt ayırıram. Bütün işlərimi vaxtında yerinə yetirmək üçün mən öz gün rejiminimi hazırlamışam.

 Gün rejimi vaxtın düzgün bölünməsidir.

ŞAGİRDİN GÜN REJİMİ

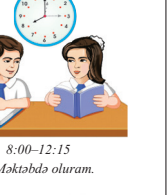
 7:00 - 7:15
Oyanıram.

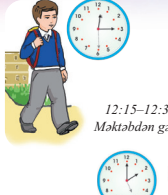
 İdman edirəm.

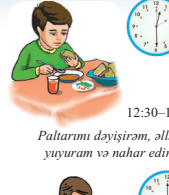
 Yuyunuram.

 7:30 - 7:45
Səhər yeməyini yeyirəm.

 7:45 - 8:00
Məktəbə yollanıram.

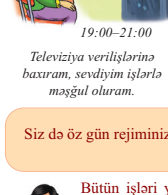
 8:00 - 12:15
Məktəbdə oluram.

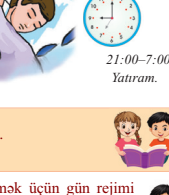
 12:15 - 12:30
Məktəbdən gəlirəm.

 12:30 - 14:00
Paltarımı dəyişirəm, əllərimi yuyuram və nəhar edirəm.

 14:00 - 17:00
İstirahət edirəm və ev tapşırıqlarımı yerinə yetirirəm.

 17:00 - 19:00
Dostlarımla oynayırəm, sonra axşam yeməyini yeyirəm.

 19:00 - 21:00
Televiziya verilişlərinə baxıram, sevdiyim işlərlə məşğul oluram.

 21:00 - 7:00
Yatıram.

Siz də öz gün rejiminizi tərtib edin.

 Bütün işləri yerinə yetirmək üçün gün rejimi hazırlamaq və ona əməl etmək lazımdır.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir şagird işlərinin nəticələri haqqında məlumat verir. Qruplar bir-birinin işi ilə tanış olurlar. Bu mərhələdə müəllim şagirdlərin işlərini planlaşdırarkən hansı ardıcılığa əməl etdiklərinə diqqət yetirir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Sonra aşağıdakı suallarla şagirdlərə müraciət etmək olar:

- Gündəlik işinizi planlaşdırarkən kimin yardımından istifadə edirsiniz?
- Nə üçün günün bu vaxtında istirahət edirsiniz?
- Dərs oxumaq üçün niyə bu saatları nəzərdə tutursunuz?
- Gün rejiminizi planlaşdırarkən nəyi ən vacib iş hesab edirsiniz?

Təbiiqetmə: Şagirdlərə öz gün rejimlərini tərtib etmək tapşırılır.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, gün rejimini qurmağı bacarmaq vacibdir, çünki bu, vaxta qənaət etməyə və vaxtdan səmərəli istifadə etməyə imkan verir.

Qiymətləndirmə: Müəllim hər səviyyənin sütununda müəyyən bal, yaxud “+” işarəsi qoymaqla hər bir şagirdi aşağıdakı meyar cədvəli ilə də qiymətləndirə bilər.

Nö	Qiymətləndirilən bacarıqlar	Çətinliklə	Qismən	Orta səviyyədə	Yüksək səviyyədə
1.	Vaxtdan səmərəli istifadə etməyin əhəmiyyətini izah edir.				
2.	Gün rejiminin faydasını izah edir.				
3.	Gün rejimini tərtib edir.				

BÖLMƏ ÜZRƏ SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏLƏRİ

1) Məktəbdə dərslər 13.00-da qurtararsa, şagirdin dərslərini hazırlaması üçün münasib vaxtı müəyyən edin.

A) 19.00-dan – 20.00-dək ☐

B) 16.00-dan – 18.00-dək ☐

C) 14.00-dan – 17.00-dək ☐

2) Vaxtın qədrini nə üçün bilmək lazımdır?

3) Məktəbdə bütün şagirdlər borcludurlar:

A) tənəffüsdə bufetə getməyə ☐

B) nizam-intizam qaydalarına əməl etməyə ☐

C) meydançada futbol oynamağa ☐

4) Məktəbdə şagirdlərə aid olanların altından xətt çəkin.

Növbətçilik, sinfə rəhbərlik, avadanlıqları qorumaq, intizamlı olmaq, yoldaşlarla mehriban davranmaq, məktəbi təmir etmək.

5) Sərnişinlərin minməsi üçün avtobus harada dayanmalıdır?

A) yolun ortasında ☐

B) sərnişinlərin istədikləri yerdə ☐

C) dayanacaqda ☐

6) Miniklə yox, öz ayaqları ilə gedən adama _____ deyilir.

p ☐ y ☐ d ☐

7) Bu nişanlardan hansı yeraltı keçidi göstərir?

☐☐☐

8) Biri yol nişanı deyil:

☐☐☐

9) Evdə hansı işləri görürsünüz?

6. SAĞLAM OLMAĞIN YOLLARI

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

4.1.1. Sağlam həyat tərzini haqqında mülahizələrini şərh edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. İnsanın sağlamlığının onun həyat tərzindən asılı olmasını şərh edir.

İNTEQRASIYA

Tex.: 3.1.1.; F.t.: 1.1.1., 1.1.3., 1.3.4.,
2.1.2.; Mus.: 2.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə, esse

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
maqnitofon

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə partalardan kənara çıxıb ayaq üstə durmağı, onlara səsləndirilən musiqinin tempinə uyğun hərəkət etməyi tapşırır. Maqnitofonda Oqtay Zülfüqarovun “Kim sevirse, idmanı” mahnısı ifa olunur. Müəllim və uşaqlar birlikdə mahnını ifa edə-ədə ritmə uyğun hərəkətlər edirlər. Sonra müəllim şagirdlərə sual verir:

– Uşaqlar, idman nə üçün lazımdır?

Şagirdlərin cavabları dinlənir.

Tədqiqat sualı: Sağlamlığa necə nail ola bilərik?

20–23-cü səhifələrdəki mətnin oxunuşu bir nəfər şagirdə həvalə olunur.

6. SAĞLAM OLMAĞIN YOLLARI

Na üçün bayramlarda, ad günlərində bir-birini təbrik edənər, adətən, “Sənə uzun ömür, cəsağlığı arzulayıram” deyirlər?

Sağlam insan işlərinin öhdəsindən asanlıqla gəlir. Sağlamlıq xos əhvali-ruhiyyə deməkdir. Ona görə də hər kəs öz sağlamlığının qayğısına qalmalıdır.

Şəkillərdə gördüyünüz uşaqların vəziyyətini müqayisə edin.

20

Xəstələnəndə insan özünü pis hiss edir. Buna görə də öhdəsinə düşən işləri yaxşı və vaxtında yerinə yetirə bilmir. Onun iştahası və əhvalı pozulur.

Sağlam böyümək üçün biz nə etməliyik?

Sağlam böyümək üçün düzgün qidalanmalıyıq: hər gün vaxtında yeməli, vitaminli qidalar qəbul etməliyik.

Sağlam olmaq, xəstəliklərdən qorunmaq üçün təmizliyə diqqət etməliyik. Əllərimizi tez-tez və yeməkdən əvvəl mütləq sabunla yumalıyıq.

Uzanmış dirəqlərdə xəstəlik törədicilər toplanır. Ona görə də dirəqləri çox uzanmadan kəsmək lazımdır.

Ayaqlarımız gün ərzində corab və ayaqqabıda olur. Bu, ayaqda pis qoxuya və xəstəliklərə səbəb ola bilər. Ona görə də hər axşam ayaqlarımızı yumalı, corablarımızı hər gün dəyişməliyik.

21

Tədqiqatın aparılması: Qruplara iş vərəqləri paylanılır. İş vərəqlərində təxminən aşağıdakı kimi suallar qoyula bilər:

İş vərəqi 1	İş vərəqi 2	İş vərəqi 3	İş vərəqi 4	İş vərəqi 5
Gigiyena qaydalarına riayət etməyin sağlamlıq üçün əhəmiyyəti nədir?	İdmanla və fiziki işlə məşğul olmağın sağlamlıq üçün nə əhəmiyyəti var?	Düzgün qidalanmağın sağlamlıq üçün nə əhəmiyyəti var?	Təmiz havada gəzməyin sağlamlıq üçün əhəmiyyəti nədir?	Yuxu rejiminə əməl etməmək sağlamlığa necə ziyan vura bilər?

İnformasiya mübadiləsi: İş vərəqləri lövhədən asılır və müzakirə olunur. İş vərəqlərində yazılanların hər birinin əhəmiyyəti ayrıca qeyd edilir. Nəticə çıxarılır ki, sağlam olmaq üçün bunların hamısı vacibdir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı müəllim şagirdlərə əlavə suallar verə bilər. Məsələn:

- Təcili yardım çağırmaq üçün hansı telefon nömrəsinə zəng edirsiniz?
- Vaxtlı-vaxtında yuyunmağın faydası nədir?
- Gün rejiminə əməl etməyin sağlamlığınız üçün hansı faydalarını söyləyə bilərsiniz?

Təbiiqetmə: Şagirdlərə “Mən sağlamlığımı necə qoruyuram” adlı esse yazmağı təklif edə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, sağlamlıq insanın həyat tərzilə birbaşa bağlıdır. Sağlamlığı qorumağın əsas yolları düzgün qidalanma, idman, şəxsi gigiyena qaydalarına və yuxu rejiminə əməl etməkdir.

Qiymətləndirmə meyarı: şərhətmə

7. YOLUXUCU XƏSTƏLİKLƏRDƏN NECƏ QORUNMALI?

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

4.1.2. Yoluxucu xəstəliklərdən (qrip, angina) qorunma yollarını sadə formada şərh edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Qrip və angina xəstəliklərinin əlamətlərini bildiyini nümayiş etdirir;
2. Yoluxucu xəstəliklərdən qorunmağın sadə yollarını izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.; F.t.: 4.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə

RESURSLAR

Dərslik, şəkillər,
pambıq, salfet,
spirt, tibbi respirator

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə təxminən bu məzmununda bir əhvalat danışır: “Bir gün sinifdə bir uşaq özünü pis hiss etdi. Müəllim ona yaxınlaşdı və gördü ki, uşağın üzündə və qollarında qırmızı səpgilər var. O, şagirdi evə göndərdi. Səhəri gün həmin şagirdin parta yoldaşı da eyni vəziyyətə düşdü. Sonrakı gün bir neçə şagird dərsə gəlmədi”.

Sonra müəllim şagirdlərə müraciətlə soruşur:

– Uşaqlar, sizcə, sinifdəki uşaqlara nə olmuşdu?

– Nəyə görə bu vəziyyət əvvəlcə bir uşaqda, daha sonra bir neçəsində müşahidə olundu?

Şagirdlər sinifdəki şagirdlərin xəstələndiyini və xəstəliyin bir uşaqdan digərinə keçdiyini bildirirlər.

Qeyd: Motivasiya mərhələsində müəllim resurslardakı tibbi ləvazimatları göstərərək, “bu vasitələr nə üçündür? Biz onlardan nə zaman və nə üçün istifadə edirik?” sualını verə bilər.

Tədqiqat sualı: Yoluxucu xəstəliklər hansılardır və biz onlardan necə qoruna bilərik?

7. YOLUXUCU XƏSTƏLİKLƏRDƏN NECƏ QORUNMALI?

Yoluxucu xəstəlik nədir?

Qrip yoluxucu xəstəlikdir. Yoluxucu xəstəliklər xəstə insandan sağlam insana keçərək yayılır. Qripə xəstələnmiş insanın hərəti yüksəlir, öskürür, asqırır, tənəffüsü çətinləşir, halsız olur, boğazı, başı ağrıyır. Qripə xəstə ilə yaxın masafədə olan sağlam adam qripə yoluxa bilər.

Angina da yoluxucu xəstəlikdir. Angina ilə xəstələnmiş insanın hərəti qalxır. Boğazında koskin ağrı və irin yaranır. Xəstəlik anginalı xəstənin istifadə etdiyi yuyulmamış qab-qacaqdan keçə bilər. Özündə qrip və anginanın əlamətlərini hiss edən uşaq məktəbə getməməli, evdə valideynlərinin və həkimin nəzarətində olmalıdır.

Əlləri tez-tez sabunla yumaq, tibbi maska taxmaq, məsafə saxlamaq insanları yoluxucu xəstəliklərdən qoruyur.

24

ÖZÜNÜZÜ VƏ BAŞQALARINI YOLUXUCU XƏSTƏLİKLƏRDƏN QORUYUN

1 Asqıranda və öskürəndə ağzı-burunuzu salfetlə örtün!

2 İstifadə etdiyiniz salfeti dərhal qapaqlı zibil qabına atın!

3 Əllərinizi tez-tez sabunla yuyun!

4 Xəstələnmişinizə, valideyninizin tövsiyələrinə əməl edin!

5 Xəstə halda görüşərkən qucaqlamaq və əl sıxmaqdan qaçın!

6 Tibbi maskadan istifadə edin!

Peyvənd yoluxucu xəstəliyin qarşısını almaq və ya onu zəiflətmək üçün xüsusi vasitədir. Peyvənd olunmadan qorxmaq lazım deyil, çünki peyvənd insanları yoluxucu xəstəliklərdən qorumaq üçündür.

1) Vənn diaqramında qrip və angina xəstəliyini müqayisə edin.

2) Yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq yolları haqqında danışın.

Bəzi xəstəliklər asanlıqla bir insandan başqasına keçə bilər. Belə xəstəliklərdən qorunmaq üçün qaydalara əməl etmək və peyvənd olunmaq lazımdır.

25

Şagirdlər dərslikdə mövzu ilə bağlı mətni oxuyurlar. Dərsliyin 25-ci səhifəsindəki material üzərində iş zamanı peyvənd sözünün izahı da nəzərə alınə bilər.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər qruplarda birləşərək iş vərəqində tədqiqat işini davam etdirirlər. İş vərəqlərindəki tapşırıq aşağıdakı formada ola bilər:

Qeyd olunmuş yoluxucu xəstəliklərin əlamətlərini və onlardan qorunma yollarını göstərin.

İnformasiya mübadiləsi: Qrup liderləri tədqiqatlarının nəticələrini təqdim edirlər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallar verilə bilər:

– Yoluxucu xəstəliklərin hansı əlamətləri var?

– Yoluxucu xəstəliklərə biganə qalmaq nəyə səbəb ola bilər?

Təbiiqetmə: Dərsliyin 25-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırığı icra etməyi tapşıra bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, hər hansı yoluxucu xəstəliyə tutulmamaq üçün onu başqa xəstəliklərdən fərqləndirmək və sadə qorunma yollarını bilmək vacibdir. Bundan başqa, yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq üçün peyvənd də etibarlı vasitədir.

Müəllim hər səviyyənin sütununda müəyyən bal, yaxud “+” işarəsi qoymaqla hər bir şagirdin fəaliyyətini aşağıdakı cədvəldə verilən meyarlarla da qiymətləndirə bilər.

Nö	Qiymətləndirilən bacarıqlar	Çətinliklə	Qismən	Orta səviyyədə	Yüksək səviyyədə
1.	Yoluxucu xəstəlikləri sadalayır.				
2.	Yoluxucu xəstəliklərin əlamətini söyləyir.				
3.	Onlardan qorunmanın sadə yollarını şərh edir.				

8. TƏHLÜKƏLƏRDƏN QORUNMAĞI BACARAQ

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

- 4.2.1. Məişətdə istifadə olunan qaz və elektrik avadanlıqlarının, habelə alışdırıcı, deşici və kəsici alətlərin hansı hallarda təhlükə mənbəyinə çevrildiyini sadə formada təsvir edir.
- 4.2.2. Ətrafda həyat üçün təhlükəli olan yer və obyektləri (gəzinti qadağan olunan yerlər, elektrik və qaz qurğuları) tanıyır.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Ehtiyatsız davranışda məişət avadanlıqlarının təhlükə mənbəyi olduğunu izah edir;
2. Ətrafda həyat üçün təhlükəli olan yer və obyektləri tanıdığını nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.; Tex.: 1.3.4., 2.1.3.; İnf.: 3.2.6.;
F.t.: 2.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə, suallar,
yaratıcı əsərin
yaradılması

RESURLAR

Dərslik, elektrik
cihazlarından, deşici,
kəsici alətlərdən
nümunələr

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim dərsə sorğu ilə başlayır.

- Avtomobillər hərəkət edən zaman uşaqlar istədikləri vaxt yolu keçsələr, nə baş verə bilər?
- Bu halları nə adlandırı bilərik?

Müəllim şagirdlərin cavablarını ümumiləşdirir.

Tədqiqat sualı: Ətrafda hansı təhlükələr var və onlardan necə qorunmaq olar?

Mövzu ilə bağlı material oxunur.

8. TƏHLÜKƏLƏRDƏN
QORUNMAĞI BACARAQ

İnsanlar televizor, radio, fən, soyuducu, paltaryuyan, qaz sobasından istifadə edirlər. Bunlar məişət cihazlarıdır. Məişət cihazlarından istifadə qaydalarına əməl etməyəndə həyat üçün təhlükə yaranır. Məsələn, elektrik cihazlarını şəbəkəyə qoşanda, yaxud şəbəkədən ayıranda tələsmək, naqili dartmaq olmaz.

26

İşləyən elektrik cihazına yaşılla toxunmaq təhlükəlidir. Qayçı, bıçaq, çəkiç, burğu kimi kəsici-deşici alətlərdən istifadə edərkən də diqqətli olmaq lazımdır.

Məişətdə ehtiyatlı olmağı tələb edən başqa təhlükələr də var!

- Tikinti işləri gedən yerlərdə oynamaq olmaz.
- Böyüklərin nəzarəti olmadan dəniz, göl və gursulu çayların kənarında oynamaq təhlükəlidir.
- Nə olduğunu bilmədiyiniz əşyalara toxunmayın.
- Kiçikyaşlı uşaqlar telefonlardan və kompüterdən yalnız böyüklərin nəzarəti ilə istifadə etməlidirlər.
- Qida məhsulu alarkən mütləq istifadə vaxtına baxın. Köhnəlmis qida məhsulları da həyat üçün təhlükə yarada bilər.
- Tanımadığınız ərazilərə böyükələrin müşayiəti olmadan girməyin! Döyüşlər aparılmış yerlərdə siz müharibə zamanı basdırılmış minalara, partlamamış mərmirlərə digər hərbi sursatlara rast gələ bilərsiniz. Mina, mermi və digər naməlum əşyalara heç vaxt toxunmayın! Bunlar həyat üçün təhlükə mənbəyidir.

Sadəcə hallarda, sizcə, həyat üçün hansı təhlükələr yarana bilər?

27

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər kiçik qruplarda tədqiqat işini davam etdirirlər. Hər qrup iş vərəqində təqdim edilmiş sözlərdən istifadə edərək göstərilən mövzuda kiçik hekayə qurur, yaxud rəsm çəkir.

I qrup. “Mən məişət cihazlarından istifadə edə bilirəm” – tozsoran, saçqurudan, televizor, soyuducu və s.

II qrup. “Tikinti meydançasında” – qaldırıcı kran, uşaqlar, kərpic, təcili tibbi yardım.

III qrup. “Evdə yanğın” – ütü, paltar, uşaq, yanğınsöndürən, təcili tibbi yardım.

IV qrup. “Yolda hadisə” – top, uşaqlar, avtomobil, yol polisi, təcili tibbi yardım.

İnformasiya mübadiləsi: Qrup üzvləri işlərini təqdim edirlər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı şagirdlərin il ərzində öyrəndiklərini əlaqələndirmək, təhlükələrdən qorunmaq yolları barədə bildiklərini nümayiş etdirməsinə şərait yaratmaq məqsədilə yönəldici suallar verilə bilər.

Təbiiqetmə: Nümunələr əsasında elektrik cihazlarından, deşici və kəsici alətlərdən istifadə qaydaları əyani göstərilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, sağlamlığını qorumaq istəyən hər bir kəs məişət avadanlıqları ilə qaydalara uyğun davranmalıdır. Tikinti meydançalarının, işıq və qaz qurğularının yaxınlığında, kənd yerlərində çay kənarında, mina partlaması ehtimalı olan ərazilərdə oynamaq həyat üçün təhlükəlidir. Ümumiyyətlə, hər yerdə və hər zaman təhlükəsizlik qaydalarına əməl etmək lazımdır.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, nümayişetdirmə

9. QƏZA BAŞ VERƏRSƏ

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

- 4.3.1. Fövqəladə halları əlamətlərinə görə (təbii, texnogen) fərqləndirir.
- 4.3.2. Qəzalardan mühafizə vasitələrini təyinatına görə izah edir.
- 4.3.3. Yerli şəraitə uyğun süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə özünü-mühafizə bacarıqları nümayiş etdirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Təbii və texnogen qəzaları fərqləndirir;
- 2. Qəzalar zamanı özünümühafizə qaydalarını izah edir;
- 3. Süni yolla ekstremal vəziyyətlərdə özünümühafizə bacarıqlarını nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

F.t.: 4.1.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik
gruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Suallar, karusel,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri, respirator, özünümühafizə vasitələri, zəlzələ zamanı davranış qaydalarını göstərən plakat

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim tibbi respiratoru və texnogen qəzalar zamanı istifadə olunan respiratoru göstərərək soruşur:

– Bunlar nə üçündür?

Şagirdlərin mülahizələri dinlənir. Müəllim şagirdlərin cavablarını ümumiləşdirir: tibbi respirator yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq üçündür. İkinci respirator texnogen qəzalar zamanı istifadə olunur.

Qeyd: Müəllim bu dərsi praktik dərs kimi də qura bilər. Bu zaman şagirdlərə özünümühafizə vasitələrini göstərərək onların təyinatını müəyyənləşdirməyi, onlardan istifadə qaydalarını izah etməyi tapşırmaq olar. Şagirdlərə süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə özünümühafizə

bacarıqlarını nümayiş etdirmələrini təklif etmək, belə şərait yaratmaq mümkün olmadıqda isə dərsi dərslərdə verilmiş mövzu ətrafında qurmaq da olar. Bu zaman şagirdlərin nəzəri bilikləri yoxlanılır.

Dərslərin 29–30-cu səhifələrindəki materiallar üzərində iş aparılır, mətn oxunur, izah olunur, suallar cavablandırılır.

Özünümühafizə bacarıqlarına yönəlmiş biliklərin yoxlanılması üçün qrup tapşırıqlarını vermək olar.

Tədqiqatın aparılması:

I qrup. Hansı hadisələr fəvqəladə halın yaranmasına səbəb ola bilər?

II qrup. Olduğunuz binada yanğın baş verərsə, necə hərəkət etmək lazımdır?

III qrup. Zəlzələ zamanı necə davranmaq lazımdır?

IV qrup. Özünümühafizə vasitələrinə nələr aiddir və onlardan hansı hallarda istifadə olunur?

Qruplarda birləşən şagirdlər bildikləri məlumatları yazırlar. Qruplar iş vərəqlərini karusel üsulu ilə bir-birinə ötürürlər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, qəzalar zamanı özünümühafizə qaydalarını bilmək təhlükəsizlik üçün vacibdir. Sağlamlığını qoruyan hər bir şəxs bu qaydaları öyrənməlidir. Çünki belə qəzalar zamanı ətraf mühitə toz və zəhərli maddələr, tüstü yayılır. İnsanlar nəfəs alanda toz, tüstü və zəhərli maddə zərrəcikləri onların orqanizminə düşüb ona ziyan vurur.

Qeyd: Müəllim dərsi öz seçiminə görə yerli şəraiti nəzərə almaqla özünümühafizə qaydalarına da həsr edə bilər. Bütün hallarda dərslərin məqsədi bu qaydaların öyrənilməsi və bacarığa çevrilməsidir.

Qiymətləndirmə meyarları: fərqləndirmə, izahetmə, nümayişetmə

Müəllim hər səviyyənin sütununda müəyyən bal, yaxud “+” işarəsi qoymaqla hər bir şagirdin fəaliyyətini aşağıdakı cədvəldə verilən meyarlarla da qiymətləndirə bilər.

Nö	Qiymətləndirilən bacarıqlar	Çətinliklə	Qismən	Orta səviyyədə	Yüksək səviyyədə
1.	Təbii və texnogen qəzaları fərqləndirir.				
2.	Qəzalar zamanı özünümühafizə qaydalarını izah edir.				
3.	Süni yolla ekstremal vəziyyətlərdə özünümühafizə bacarıqlarını nümayiş etdirir.				

9. QƏZA BAŞ VERƏRSƏ

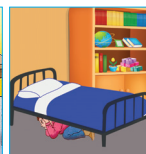

Hansı dağıdıcı təbiət hadisələrini tanıyırsınız?

Təbiət hadisələri insanlardan asılı deyil. Zəlzələ, sel, daşqın, torpaq sürüşməsi təbiət hadisələridir. Bu hadisələr bəzən böyük dağıntılara səbəb olur. Belə hallarda insanlar həyatlarını qorumaq üçün təhlükəsizlik qaydalarını öyrənməlidirlər.

Zəlzələ zamanı özünüzü belə qoruya bilərsiniz!

Zəlzələ zamanı davranış qaydaları

Əgər çoxmərtəbəli binadasınızsa:

- Çölə qaçmağa çalışmayın, içəri daha təhlükəsizdir.
- Qapı tağının, masanın, çarpayının altında gizlənin.
- Otaqda möhkəm mebel yoxdursa, onda divarın küncünə sıxılın.
- Sobadan, pəncərədən və eyvandan kənarda dayanın.
- Liftdən istifadə etməyin.

Birmərtəbəli binadasınızsa, dərhal evi tərk edin.

BÖLMƏ ÜZRƏ SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏLƏRİ

1) İdmanla məşğul olmasaq, nəyi itirərik?

- A) pulumuzu ☐ B) dostlarımızı ☐ C) sağlamlığımızı ☐

2) Sağlamlığın şərti hansılardır?

- A) idmanla məşğul olmaq, təmizkarlıq ☐
B) çox yemək, isti su ilə yuyunmaq ☐
C) tez yatmaq, gec oyanmaq ☐

3) Cümləni tamamlayın:

_____ sağlam ruh olar.

4) Bunlardan şəxsi gigiyenaya aid olanı hansıdır?

- A) kitab oxumaq ☐
B) qaçmaq ☐
C) dişləri fırçalamaq ☐

5) Yoluxucu xəstəliklərdən qorunmağın ən əlverişli yolunu göstərin.

1. ☐ təmizlik 2. ☐ çox yemək 3. ☐ idman 4. ☐ yatmaq 5. ☐ qənaət

- A) 2,4 ☐ B) 3,5 ☐ C) 1,3 ☐

6) Angina xəstəliyinin əlamətlərini yazın.

7) Qrip xəstəliyinin əlamətlərini yazın.

8) Siz necə geyinməyi xoşladığınızı əsaslandırın.

A) zövqə görə ☐ B) hava durumuna görə ☐ C) imkana görə ☐

9) Mənzildən çıxarkən təhlükəsizlik üçün nələri yoxlamaq lazımdır?

10) Mənzildə stəkan əlinizdən düşüb sınırsa, nə etmək lazımdır?

11) Aşağıdakı telefon nömrələri hansı təşkilatlara aiddir?

101

102

103

104

112

10. YER KÜRƏSİ

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.2. Varlıq və hadisələri öyrənmək üçün müvafiq avadanlıqlardan sərbəst istifadə edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Müşahidə zamanı qlobusda və xəritədə şərti işarələrin (rənglərin) mənasını bildiyini nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.; Riy.: 3.1.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş,
fərdi iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə, esse,
ziqzaq

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
qlobus, Günəş sistemi-
nin planetlərini göstərən
plakat, dünya xəritəsi

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim xəritəni lövhədən asır, qlobusu stolun üstünə qoyub şagirdlərə belə bir sualla müraciət edir: – Sizcə, bu nədir?

Şagirdlərdən cavablar alındıqdan sonra fikir ümumiləşdirilir: qlobus üzərində yaşadığımız Yerin kiçildilmiş modelidir. Qlobus kürə şəklindədir. Deməli, üzərində yaşadığımız Yer kürə formasındadır.

Tədqiqat sualı: Yer üzərindəki təbiət varlıqları (dağlar, dənizlər və s.) qlobusda və xəritədə necə göstərilir?

Şagirdlərə lövhədən asılmış xəritə və plakatu müşahidə etmək təklif olunur. Dərsliyin 32–33-cü səhifələrindəki mətn oxunur.

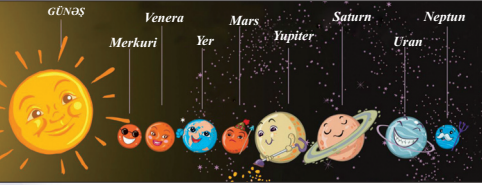
Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər qruplara bölünür və qruplar daxilində nömrələnirlər. Hər qrupdakı eyni nömrəli şagirdlərdən ekspert qrupu yaradılır.

Müəllim Yer kürəsi haqqında dərslikdəki mətni üç hissəyə bölüb ekspert qrupundakı şagirdlərə paylayır. Hər ekspert mətnin ona düşən hissəsini oxuyur və plakatu tədqiq edərək

10. YER KÜRƏSİ

Biz yaşadığımız Yer planeti haqqında nəyi bilirik?

Bu gün müəllimimiz bizə Günəş və planetlər haqqında danışdı. O dedi ki, bizim yaşadığımız Yer planeti kürə şəklindədir. Ona Yer kürəsi də deyirlər. Yer kürəsi dayanmadan Günəşin ətrafında fırlanır. Günəşin ətrafında Yerdən başqa yeddi planet də var, ancaq Yerdəki həyat digər planetlərdə yoxdur.

Günəş və planetlər

Yer planetində daha nələr var?

Qlobus

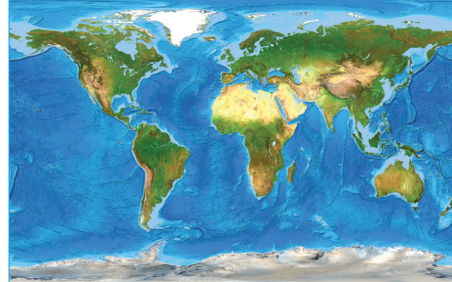
Qlobus Yerin kiçik modelidir. Xəritə isə Yer kürəsinin, yaxud onun ayrı-ayrı hissələrinin kiçildilmiş təsviridir. Yer üzündəki okean və dənizləri, çayları, dağları, düzənlikləri göstərmək üçün qlobusda və xəritədə müxtəlif rənglərdən istifadə olunur.

Xəritə və qlobusun çox hissəsi mavi rəngdədir. Mavi rəng okean, dəniz, göl və çayları bildirir. Demək, Yer kürəsi üzərində çox sahəni sular tutur.

Qlobus və xəritəyə diqqət edəndə bəzi yerlərin açıq, bəzi yerlərin isə tünd rəngləndiyini görürük. Bu ona görə belədir ki,

suların dərinliyi hər yerdə eyni deyil. Bunu göstərmək üçün dərin yerlər tünd, dayaz sular isə açıq-mavi rəngləndir.

Dağlar qəhvəyi rənglə göstərilir. Hündür dağlar tünd-qəhvəyi rəngdə verilir. Hündürlük azaldıqca tünd-qəhvəyi rəng açıq-qəhvəyi rəngə keçir.

Dünya xəritəsi

Xəritə və qlobusda buzlaqlar ağ, düzənlik ərazilər isə yaşıl rənglə göstərilir.

1) Yer planetinə nə üçün "Yer kürəsi" də deyirlər?
2) Xəritə və qlobusda rənglərdən necə istifadə olunur?

Qlobus və xəritə Yer kürəsindəki su sahələrini, dağları, düzənlikləri və buzlaqları göstərir.

məzmunu qavramağa çalışır. Sonra ekspertlər öz qruplarına qayıdırlar və öyrəndikləri hissəni yoldaşlarına danışirlar.

İnformasiya mübadiləsi: Sonra hər qrupdan bir şagird lövhəyə çıxıb qrup ekspertindən öyrəndiklərini danışır. Müəllim informasiyanın dəqiq mənimsənilməsinə əmin olmaq üçün suallar verə bilər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilə bilər:

- Qlobusda və xəritədə yuxarı və aşağı tərəflər hansı rəngdədir?
- Sizcə, bu rənglər nəyi göstərir? və s.

Tətbiqetmə: Şagirdlərə Yer planeti haqqında esse yazmaq tapşırıla bilər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, üzərində yaşadığımız Yer kürə şəklindədir. O, Günəşin ətrafında hərəkət edir. Qlobus Yerin kiçildilmiş modelidir. Yer üzərinin çox hissəsini su, az hissəsini isə quru tutur. Quruda ölkələr və bu ölkələrdə çoxlu insanlar var.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişetdirmə

I	II	III	IV
Şagird qlobus və xəritə ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Müşahidə zamanı qlobusda və xəritədə şərti işarələrin (rənglərin) mənası ilə bağlı biliklərini müəllimin köməyi ilə nümayiş etdirir.	Müşahidə zamanı qlobusda və xəritədə şərti işarələrin (rənglərin) mənası ilə bağlı biliklərini nümayiş etdirərək səhvlərə yol verir.	Müşahidə zamanı qlobusda və xəritədə şərti işarələrin (rənglərin) mənası ilə bağlı biliklərini sərbəst şəkildə nümayiş etdirir.

11. GÜNƏŞ BİZƏ YOL GÖSTƏRİR

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.2. Varlıq və hadisələri öyrənmək üçün müvafiq avadanlıqlardan sərbəst istifadə edir.

1.2.2. Üfünün cəhətlərini təyin edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Kompasdan sərbəst istifadə edə bildiyini nümayiş etdirir.
2. Günəşə və başqa əlamətlərə görə üfünün cəhətlərini təyin edir.

İNTEQRASIYA

Riy.: 4.1.1.; 4.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş,
cütlərlə iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik, qlobus,
kompas, iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim uşaqlara kompas göstərərək soruşur:

– Bu cihaz necə adlanır?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənir. Cihazın kompas olduğu söyləndikdən sonra müəllim soruşur:

– Sizcə, kompas nə üçündür?

Şagirdlərin fikirləri dinlənir. Fikirlər ümumiləşdirilir. Kompas üfünün cəhətlərini təyin etmək üçündür. Tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Üfünün hansı cəhətləri var və biz onları təyin etməyi nə üçün bacarmalıyıq?

Tədqiqatın aparılması: Dərsliyin 34–35-ci səhifələrindəki mətn oxunur.

11. GÜNƏŞ BİZƏ YOL GÖSTƏRİR

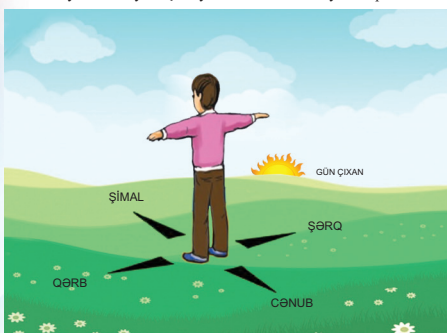
Televiziya, radio və hava haqqında məlumat verərkən “Şimal küləyi əsəcək”, “Qərb küləyini cənub küləyi əvəz edəcək”, yaxud da “güclü şərq küləyi əsəcək” kimi ifadələr işlədirlər.

“Şimal”, “Şərq”, “Qərb”, “Cənub” sözləri nəyi bildirir?

Günəş səhər səmada sanki yavaş-yavaş yuxarı qalxır. Günorta vaxtı başımızın üstündə dayanır. Sonra yenə aşağı enməyə başlayır və axşam gözdən itir. Günəşin səhər görüldüyü tərəf **şərq**, günorta vaxtı dayandığı istiqamət **cənub** adlanır. Axşamüstü Günəşin gözdən itdiyi tərəf isə **qərbdür**. Bunlara **cəhətlər** deyirlər. **Şimal** adlanan 4-cü cəhət də vardır. Bizim ölkəmizdə günəş şimalda görünür.

Siz günəşin köməyi ilə cəhətləri asanlıqla müəyyən edə bilərsiniz. Cəhətləri bilmədən meşədə, çöldə, səhrada, dənizdə hərəkət etmək çətin olur. Belə yerlərdə səyahətçilər yolu cəhətlərin köməyi ilə tapırlar.

34

Yaşadığınız yerdə Günəşin köməyi ilə cəhətləri müəyyən edin.

Cəhətləri yalnız Günəşə görə deyil, başqa üsullarla da müəyyən etmək olar.

Cırdanın nağılını, yaqın ki, bilirsiniz. Nağılda uşaqlar meşədə azır və divə rast gəlirlər. Əgər onlar Günəşsiz vaxtda cəhətləri müəyyən edə bilsəydilər, meşədə azmazdılar və evlərinin yolunu asanlıqla tapardılar.

Günəşdən başqa cəhətləri ağaclara, qarışqa yuvasına görə də müəyyən etmək olar. Meşədə ağacların bir tərəfində sanki yaşıl örtük əmələ gəlir. Bu örtüyün yarandığı tərəf şimalı göstərir.

35

Şagirdlər “Şimal”, “Cənub”, “Şərq” və “Qərb” qruplarına bölünürlər. Onlara izah olunur ki, hər qrup adını daşıdığı istiqamətdə nələr yerləşdiyini müəyyənləşdirməlidir. Bunun üçün onlara kompas veriləcəkdir. Qruplar kompasın göstəricisinə əsasən öz adlarına uyğun olan cəhəti təyin edəcək və həmin istiqamətdə nələrin yerləşdiyini iş vərəqlərinə yazacaqlar.

İnformasiya mübadiləsi: Qruplar işlərini təqdim edirlər. Onlar yerləşdikləri məkandan şimalda, cənubda, şərqdə və qərbdə hansı obyektlərin (binalar, bağ, park, mağaza və s.) yerləşdiyini söyləyirlər.

İnformasiya müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallar verilə bilər:

- Şimal-şərq hansı istiqaməti göstərir?
- Cənub-qərb dedikdə hansı istiqamət nəzərdə tutulur?
- Cənub və şərq cəhətləri arasındakı istiqamət necə adlanır?
- Şimal və qərb cəhətləri arasındakı istiqamət necə adlandırmaq olar?

Təbiiqetmə: Cütlərə məktəbin fasadının hansı səmtə baxdığını müəyyən etmək tapşırılır. Tapşırıq icra olunur və müəllim tərəfindən yoxlanılır.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, Günəşin səhər görüldüyü, axşamlar batdığı yer üfüq xətti adlanır. Üfüqün dörd cəhəti var: şimal, cənub, şərq və qərb. Üfüqün cəhətlərini bilmədən səyahət edən insan meşədə, çöldə, səhrada və dənizdə aza bilər. Üfüqün cəhətlərini kompasla, kompas olmadıqda günəşə, qütb ulduzuna və s. əlamətlərə görə müəyyən etmək olar.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişetdirmə, təyinetmə

12. GÜNƏŞ, HAVA, SU, TORPAQ

Məzmun xətti: Təbiət və biz.

ALTSTANDART

Şagird:

1.4.1. Ətraf mühiti çirkləndirən mənbələri ayırd edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Ətraf mühitdə həyat üçün ən vacib təbii amilləri (su, hava, torpaq) tanıdığını nümayiş etdirir;
2. Su, hava və torpağı çirkləndirən mənbələri müəyyən edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə, beyin
həmləsi, karusel

RESURLAR

Dərslik,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim dərsə belə bir sualla başlaya bilər:

– Sizin əlinizdən nəyi alsalar, yaşaya bilməzsiniz?

Şagirdlər suala müxtəlif cavablar verə bilərlər. Müəllim yönəldici sualların köməyi ilə həyat üçün ən vacib olan amilləri müəyyənləşdirir.

Tədqiqat sualı: Günəş, hava, su və torpağın təmizliyinin canlılar üçün əhəmiyyəti nədir?

Şagirdlərin bu barədə mülahizələri dinlənir. Sonra dərslikdəki mətn oxunur.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər sayına görə qruplara bölünür. Müəllim karusel üsulundan istifadə edərək qruplara suallar yazılmış iş vərəqləri paylayır. Qruplara iş vərəqlərində aşağıdakı suallara cavab yazmaq təklif olunur.

1. “Günəş olmasa, həyat olmaz” ifadəsinin mənasını açan rəsm çəkin. Hansı təbiət hadisələrinin Günəşlə bağlı olduğunu yazın.

12. GÜNƏŞ, HAVA, SU, TORPAQ

Günəş şüaları, hava, su, torpaq ətraf mühit amilləridir.

Günəş olmasa, həyat olmaz!

Günəş daim işıq saçır. Günəş yeri qızdırır. Günəş yeri işıq və istilik verməyə, bütün canlılar məhv olar. Təbiətdə suyun buxarlanması, qarın əriməsi və bir çox başqa hadisələr Günəşin təsiri ilə baş verir.

Diqqət etməsini, insanlar vacib olan şeylər haqqında "O mənə hava və su kimi lazımdır" ifadəsini işlədirlər.

Hava və su canlıların yaşaması üçün vacibdir. Canlılar nəfəs almadan yaşaya bilməzlər. İnsan susuz bir neçə gün, havasız isə cəmi bir neçə dəqiqə yaşaya bilər. Nəfəs aldığı hava təmiz olmayanda insan xəstələnir. Ona görə də insanlar çalışmalıdırlar ki, hava çirklənməsin.

Yer səthinin çox hissəsini su tutur, ancaq bu suyun az hissəsi içməlidir. İçməli su getdikcə azalır. Yer kürəsinin bəzi yerlərində içməli su çatışmır.

Günəş, təmiz hava və su

37

Okean və dənizlərin suyu içməli deyil, çünki duzlidir. Çayların suyu isə içməlidir. Göllərin bəziləri duzlu olsa da, çoxunun suyu içməlidir. Elə yerlər var ki, orada insanlar içməli suyun azlığından əziyyət çəkirlər. Ona görə də çayları çirkləndirmək olmaz. İçməli suyu qənaətlə işlətmək lazımdır.

Torpaq da həyatımız üçün vacib amillərdən biridir.

Yaşamaq üçün canlılara qida lazımdır. Bu qidanın böyük hissəsi torpaqda yetişir. Torpaqda yetişən bitkilər bir çox heyvanların qidasıdır. İnsanların da qidasının əsas hissəsini bitkilər təşkil edir.

Əkin sahəsi

- 1) Canlılar üçün Günəşin əhəmiyyətini izah edin.
- 2) Həyat üçün hava və suyun rolundan danışın.
- 3) Canlıların yaşaması üçün torpağın əhəmiyyəti nədir?

Bizim həyatımız ətraf mühit amillərindən asılıdır.

38

2. "Torpaq anadır" ifadəsinin mənasını açan rəsm çəkin. Torpağın qayğısını nə üçün çəkmək lazımdır? Fikirlərinizi yazın.
3. "O mənə hava kimi lazımdır" ifadəsinin mənasını izah edin. Havanın təmizliyini necə qorumaq olar? Fikirlərinizi yazın.
4. "Su həyatdır" ifadəsi nə deməkdir? İzah edin. Suyun çirklənməməsi üçün nə etmək lazımdır? Fikirlərinizi yazın.

Qruplar suala cavab yazırlar. İş vərəqləri saat əqrəbi istiqamətində ötürülür. Hər qrup suala öz cavabını yazır. Müəllim iş vərəqlərini alıb yazı lövhəsinə yapışdırır.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir şagird iş vərəqlərindəki cavabları oxuyur.

İnformasiyanın müzakirəsi: Lövhəyə yapışdırılmış iş vərəqlərindəki cavablar müzakirə olunur. Müəllim də müzakirədə iştirak edib suallar vasitəsilə şagirdləri öz mülahizələrini əsaslandırmağa sövq edə bilər.

Təbii qaynaqlar: "Ətraf mühiti çirkləndirən mənbələr" adlı cədvəl cütələr tərəfindən doldurulur.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, Günəş təbii istilik və işıq mənbəyidir. Yerdə baş verən bir çox təbii proseslərin və həyatın mənbəyi də Yerin Günəşdən aldığı istiliyin miqdarından asılıdır. İstilikdən başqa, hava, su, torpaq canlıların yaşaması üçün ən zəruri amillərdir. Ona görə də hava, su, torpaq çirklənməməlidir. Şagirdlər bu amilləri – çirkləndirən mənbələri də müəyyən edirlər.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişdirmə, müəyyənətmə

13. CANLILAR

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

- 1.3.1. Canlılar aləminə aid olan varlıqları (bitki, heyvan, insan) təsvir edir;
- 1.3.2. Tanıdığı canlıları spesifik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Bitkiləri təsvir edir;
- 2. Heyvanları təsvir edir;
- 3. İnsanı təsvir edir;
- 4. Tanıdığı canlıları xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirməyi bacarır.

İNTEQRASIYA

A.d.: 3.1.4.; Tex.: 1.3.1., 1.3.2.; T.i.: 2.2.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə,
müsahibə,
Venn diaqramı

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
heyvan və bitki
şəkilləri olan plakatlar

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim heyvanlar və bitkilər olan plakatları şagirdlərə göstərib soruşur:

– Plakatlarda nə təsvir olunmuşdur?

Şagirdlərin cavablarından sonra növbəti sualı verir:

– Bu canlılar nə üçün ayrı-ayrı plakatlarda təsvir olunmuşdur?

Şagirdlər bitkilərin heyvanlardan fərqli olduğunu söyləyirlər.

Müəllim deyir:

– Deməli, bitkilər və heyvanlar fərqli canlılardır. Bəs onların özlərinin bir-birindən nə fərqi var? Yəni bitki bitkidən, heyvan heyvandan nə ilə fərqlənirlər? Gəlin araşdıraq.

13. CANLILAR
BITKİLƏR

Bitkilər bir-birindən necə fərqlənir?

Gövdələrinin quruluşuna görə bitkilər üç qrupa ayrılır: ağaclar, kollar və otlar.

Ağacların bir əsas gövdəsi olur. Ağac böyüdükcə onun gövdəsi yuxarıda budaqlanıb çətir əmələ gətirir.

Kolların yanaşı bitən bir neçə gövdəsi olur. Bu gövdələr ağacların gövdəsindən nazikdir.

Otlar zərif və yaşıl olur.

MƏDƏNİ BITKİLƏR

Bitkilər necə yetişməsindən asılı olaraq mədəni və yabani bitkilərə bölünür. İnsanların yetişdirdiyi bitkilər mədəni bitkilərdir.

39

Yabani bitkilər meşə və çöllərdə insan əməyi olmadan bitir.

YABANI BITKİLƏR

HEYVANLAR

Canlılar aləminin böyük bir qismini heyvanlar təşkil edir.

Heyvanlar xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqlənir.

Heyvanların bir hissəsi suda, bir hissəsi quruda yaşayır. Həm suda, həm də quruda yaşayan heyvanlar da vardır.

Bu heyvanların başqa hansı fərqlərini deyə bilərsiniz?

Heyvanlar ev heyvanlarına və vəhşi heyvanlara ayrılır. Ev heyvanlarını insanlar bəsləyir.

40

Tədqiqat sualı: Canlıları bir-birindən hansı əlamətlər fərqləndirir?

Dərsləyin 39–42-ci səhifələrindəki mətn oxunur, şəkillər nəzərdən keçirilir. Suallar cavablandırılır.

Tədqiqatın aparılması: Qruplara bölünmüş şagirdlərə iş vərəqləri paylanır.

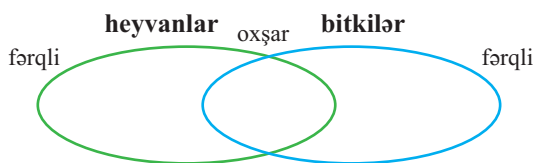
I qrupa bitkilərin, **II qrupa** heyvanların, **III qrupa** isə insanın xüsusiyyətlərini və onların spesifik cəhətlərini qeyd etmək təklif olunur.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir şagird görülən işləri təqdim edir. Qruplar bir-birinin işinə münasibət bildirirlər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallarla şagirdlərə müraciət etmək olar:

- Ev heyvanları ilə vəhşi heyvanların nə fərqi var?
- Ağacdan düzəldilmiş stolu canlı varlıq hesab etmək olarmı?

Təbiiqetmə: Cütlərə Venn diaqramını işləməyi tapşırı, yaxud uyğunlaşdırma üsulundan istifadə edə bilərsiniz.

Uyğunlaşdırın:

zürfə
üzüm
fil
inək
yoşsan
pələng

yırtıcıdır
ot yeyəndir
ev heyvanıdır
vəhşi heyvandır
mədəni bitkidir
yabani bitkidir

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, yer üzərindəki bitkilər və heyvanlar özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Bitkilər mədəni və yabani, heyvanlar isə ev heyvanları və vəhşi heyvanlar olmaqla iki yerə bölünürlər. Canlılar arasında yalnız insan bitki və heyvanları yetişdirib bəsləyir.

14. ƏTRAF MÜHİTİ NƏ ÇİRKİNDİRİR?

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.4.1. Ətraf mühiti çirkləndirən mənbələri ayırd edir.

1.4.2. Təqdim olunmuş materiallarda ətraf mühitə münasibəti qiymətləndirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Ətraf mühitə qayğıkeş münasibətin mahiyyətini izah edir;

2. Yaşadığı ərazidə ətraf mühiti çirkləndirən mənbələri müəyyən edir.

İNTEQRASIYA

Tex.: 3.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müsahibə,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik, şəkillər,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Lövhədən iki şəkil asılır. Şəkillərdən birində yaşıllığı çox olan şəhər, digərində isə yaşıllığı az olan, hündür binaları, tüstülü zavodları olan şəhər təsvir olunmuşdur. Müəllim şəkilləri göstərərək, “Siz necə şəhərdə yaşamaq istərdiniz?” sualı ilə şagirdlərə müraciət edir. Fərdi müsahibə ilə şagirdlər fəallaşır.

Tədqiqat sualı: Ətraf mühit nədir və o nə üçün çirklənir?

Dərsləyin 43–44-cü səhifələrindəki şəkilli mətn oxunur.

Tədqiqatın aparılması: Qruplara bölünmüş şagirdlərə iş vərəqləri paylanır. İş vərəqlərində aşağıdakı tapşırıqlar qoyula bilər:

14. ƏTRAF MÜHİTİ NƏ ÇİRLƏNDİRİR?

Xatırlayın: ətraf mühit nədir?

Son zamanlar ətraf mühit çirklənmişdir. İnsanların sıx yaşadığı yerlərdə bu özünü daha çox göstərir. Ətraf mühitin çirklənməsinin çox səbəbləri var.

Sizcə, ətraf mühit ən çox haralarda çirklənə bilər?

Bəzi istehsal müəssisələrində yaranan tüstü, çoxsaylı nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti nəticəsində hava çirklənir.

Havanın çirkləndirilməsi

İnsanların fəaliyyəti nəticəsində yaranan tullantılar və çirkab sular torpağı, çayları və digər içməli su mənbələrini çirkləndirir.

43

Torpağın neft tullantıları ilə çirklənməsi

Suyun məişət tullantıları ilə çirklənməsi

Hava, su, torpaq çirkləndə canlılar aləmi ziyan çəkir: insanlar xəstələnir, bəzi bitki və heyvanlar məhv olur.

- 1) Ətraf mühitin çirklənməsinə nə səbəb olur?
- 2) İnsan təbiəti qorumaq üçün nə etməlidir? Fikirlərinizi yoldaşlarınızla bölüşün.

Avtomobillər, zavod və fabriklər, çirkab sular ətraf mühiti çirkləndirir. Bu isə canlılara ziyan vurur.

44

İş vərəqi 1	İş vərəqi 2	İş vərəqi 3	İş vərəqi 4
Dərsləyin 43-cü səhifəsindəki 1-ci şəkildə ətraf mühitə münasibətlə bağlı fikirlənizi bildirin.	Dərsləyin 44-cü səhifəsindəki 3-cü şəkildə ətraf mühitə münasibətlə bağlı fikirlənizi bildirin.	Dərsləyin 44-cü səhifəsindəki 4-cü şəkildə ətraf mühitə münasibətlə bağlı fikirlənizi bildirin.	Ətraf mühitin təmizliyini qorumaq nə üçün vacibdir?

Qeyd: Siz şagirdlərə tədqiqat materialı kimi dərslikdə olmayan müxtəlif şəkillər təqdim edə bilərsiniz.

İnformasiya mübadiləsi: Qrupların təmsilçiləri şəkillərə əsasən yoldaşlarının təmiz ətraf mühit haqqında ümumi fikirlərini söyləyirlər. IV qrupun təmsilçisi canlı varlıqların sağlamlığı üçün ətraf mühitin sağlam olmasını əsaslandırır.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı müəllim şagirdlərə istiqamətverici suallarla müraciət edə bilər:

1. Təmiz parkda, küçədə özünüzü necə hiss edirsiniz?
 2. Sınıfı, avtobusu zibilləyənlərə, yaşıllığı korlayanlara nə deyərdiniz?
- Şagirdlər bir-birinin fikirlərinə əlavələr edə bilərlər.

Təbiiqetmə: Şagirdlərə “Yaşadığım ərazidə ətraf mühitin təmizliyi necə qorunur?” adlı esse yazmağı təklif edə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər öyrənirlər ki, ətraf mühitin sağlamlığı canlıların sağlamlığı deməkdir. Ona görə də ətraf mühitin təmizliyini qorumaq lazımdır.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, müəyyənətmə

BÖLMƏ ÜZRƏ SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏLƏRİ

1) Üzərində yaşadığımız Yer hansı formadadır?

A) üçbucaq ☐

B) kürə ☐

C) kvadrat ☐

2) Qlobusda və dünya xəritəsində hansı rəng suyu göstərir?

A) mavi ☐

B) qəhvəyi ☐

C) yaşıl ☐

3) Yer kürəsi həm də necə adlanır?

A) Yer qabığı ☐

B) Yer planeti ☐

C) Yer sahəsi ☐

4) Üfüqün cəhətləri necə adlanır?

5) Üfüqün cəhətlərini hansı üsullarla müəyyən etmək olar?

6) Ətraf mühiti ən çox nə dəyişir?

A) heyvanlar ☐

B) insanların fəaliyyəti ☐

C) ağaclar ☐

7) Ətraf mühitin qorunmasına xidmət edən kitab necə adlanır?

A) Yaşıl Kitab ☐

B) Qırmızı Kitab ☐

C) Mavi Kitab ☐

8) Dənizlərin suyu nə üçün içməli deyil?

- A) ona çoxlu kürü qarışdığına görə ☐
- B) duzlu olduğuna görə ☐
- C) orada gəmilər üzdüyünə görə ☐

9) Cümlələri tamamlayın.

- Toyuq, ördək, qaz quşlarıdır.
- Gicitkən, böyürtkən, yovşan bitkilərdir.
- Qarpız, yemiş, pomidor, lobya bitkilərdir.

10) Yer nəyin ətrafında fırlanır?

- A) Ayın ☐ B) Günəşin ☐ C) buludların ☐

11) Bu işarə nə deməkdir?

- A) Siqaret yandırın. ☐
- B) Siqaret çəkmək qadağandır. ☐
- C) Burada siqaret satılır. ☐

15. TEMPERATUR VƏ ONUN ÖLÇÜLMƏSİ

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.2. Varlıq və hadisələri öyrənmək üçün müvafiq avadanlıqlardan sərbəst istifadə edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Temperatur anlayışını sadə şəkildə izah edir;
2. Termometrlə temperaturu ölçmək üçün termometrdən sərbəst istifadə edə bildiyini nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

Riy.: 1.1.1., 4.1.4.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
fərdi iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə,
müsahibə,
praktik iş

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
plastmas qapaq, banka,
isti su, otaq termometri, tibb termometri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim bankanı stolun üstünə qoyub kapron qapaqla onu bağlamaq istəyir. Plastmas qapaq dar olduğu üçün bankanı bağlamaq mümkün olmur. Bu zaman müəllim qaba isti su tökür. Plastmas qapağı suda 1 dəqiqə saxlayandan sonra çıxarıb rahatca bankanın ağzına keçirir.

Sonra şagirdlərə gördüklərini danışmağı təklif edir. Şagirdlərdən biri baş verənləri danışandan sonra müəllim sinfə sual verir:

– Nə üçün isti suya salandan sonra qapağı bankanın ağzına keçirmək asanlaşdı?

Şagirdlərin cavabları ümumiləşdirilir, nəticə çıxarılır ki, plastmas qapaq istidən genişlənir. Müəllim izah edir ki, qapağın genişlənməsi onun temperaturunun yüksəlməsi ilə bağlıdır.

Tədqiqat sualı: Temperatur nədir? Onu necə ölçürlər?

15. TEMPERATUR VƏ ONUN ÖLÇÜLMƏSİ

Temperatur nədir?

İsti, soyuq, ilq, sərin, qızmar, qaynar kimi sözlər hamınıza tanışdır. Bu sözlər havanın, suyun, torpağın temperaturunu, yəni isti-soyuqluğunu bildirmək üçün işlədilir.

Soba

Soyuducu

İnsanlar temperaturu ölçə bilirlər.

Temperaturu ölçmək üçün termometr adlanan cihaz icad edilmişdir. Termometr vasitəsilə havanın, suyun, insan bədəninin temperaturu ölçülür. Termometrlər müxtəlif olur. *Mayeli* və *elektron* termometrlər var.

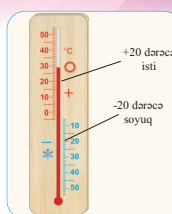

Elektron termometr

45

Elektron termometrlərdə temperatur ekranda işıqlanan rəqəmlərlə göstərilir. Mayeli termometrlərdə isə üstündə rəqəmlər yazılan lövhə (şkala) olur. Lövhəyə içərisində rəngli maye olan şüşə boru bərkidilir. İstidə şüşə borudakı maye yuxarı qalxıb istiliyə uyğun rəqəmin qarşısında dayanır.

Termometrlə yalnız istini yox, soyuğu da ölçmək mümkündür. Termometrin lövhəsində sıfırdan yuxarıdakı ədədlər istini, aşağıdakılar isə soyuğu göstərir.

İstini və soyuğu ölçən termometr

Tibb termometrləri

Bədən temperaturunu həm elektron, həm də cıvəli termometrlə ölçürlər. Termometrin şüşə borusunda çox zəhərli maye – cıvə var. Ona görə də cıvəli termometrlə ehtiyatlı davranmaq lazımdır. Əgər termometr sınırsa, cıvəyə toxunmaq olmaz.

- 1) Termometrlər nə üçündür?
- 2) Temperaturu ölçmək nə üçün lazım olur?
- 3) Bir gün ərzində səhər, günorta və axşam saatlarında hava termometrinin göstəricisini yazın. Rəqəmlərin fərqli olmasının səbəbini izah edin.

Havanın, suyun, insan bədəninin və digər varlıqların temperaturu onun qızma dərəcəsidir. Temperaturu termometrlə ölçürlər.

46

Dərsləyin 45–46-cı səhifələrindəki mətn oxunur. Şəkil üzərində iş aparılır. 46-cı səhifənin sonunda verilən suallar cavablandırılır. Şagirdlər termometrlər haqqında ümumi məlumatla tanış olur, termometrin hissələri barədə təsəvvür əldə edirlər. Müəllim otaq və tibb termometrlərinin nümunəsində oxuduqları və şəkildə gördüklərini əyani olaraq nümayiş etdirə bilər.

Tədqiqatın aparılması: Müəllim stolun üstünə içərisində su olan qablar qoyub şagirdlərə sual verir: – Bu qablardakı sular fərqlənirmi? Gəlin yoxlayaq.

Şagirdlərin iştirakı ilə qablardakı suyun temperaturu termometrlə ölçülür və alınan müxtəlif qiymətlər lövhəyə yazılır. Sular arasındakı fərqlərin nədən ibarət olması izah edilir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Mövzunun davamı olaraq aşağıdakı müzakirə sualları verilir:

1. Təbiətdə istilik nə üçün lazımdır?
2. Hansı istilik mənbələrini tanıyırsınız?

Təbiiqetmə: Şagirdlərə paylanmış termometr şəkillərində termometrin göstəricisini müəyyən edib yazmağı təklif edə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, havanın, suyun, torpağın qızma dərəcəsi daim dəyişir. Bu, temperatur adlanır. Temperatur termometr adlanan cihazla ölçülür.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, nümayişetdirmə

16. DAMLANIN HEKAYƏSİ

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.3. Suyun təbiətdə dövrənini sadə şəkildə təsvir edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Suyun təbiətdəki aqreqat hallarını tanıdığını nümayiş etdirir;
2. Suyun təbiətdə necə dövrən etdiyini sadə şəkildə izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 3.1.4.; İnf.: 2.1.2.; X.d.: 2.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə, alqoritm
üzrə təsvir

RESURLAR

Dərslik, su, stəkan,
elektrik çaydanı,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim əvvəlcədən qaynadılmış çaydanı dövrəyə qoşur. Qaynayan çaydanın qapağını qaldırır. Çaydandan buxar qalxır və qapaqda su damcıları görünür. Sonra özü ilə gətirdiyi buz parçasını göstərir. Şagirdlərə müraciətlə gördüklərini danışmağı təklif edir.

Tədqiqat sualı: Su təbiətdə hansı hallarda olur?

Dərsliyin 47–48-ci səhifələrindəki mətn oxunur.

Tədqiqatın aparılması: Müəllim şagirdləri üç qrupa bölür. Onlara iş vərəqlərinə suyun buxar, maye və buz hallarına aid bildiklərini yazmağı təklif edir.

I qrup. Suyun bərk halı necə yaranır? (Suyun qar, buz (dolu) halı, bunun səbəbinin onun temperaturunun mənfi olması və s.)

II qrup. Suyun maye halı necə yaranır? (Onun temperaturunun müsbət olması)

III qrup. Suyun buxar və maye halını müqayisə edin. Suyun qaz (buxar) halı necə yaranır? (Onun temperaturunun müsbət və daha yüksək olması)

IV qrup. Suyun dövrən etməsinin səbəbini izah edin.

16. DAMLANIN HEKAYƏSİ

Qar, yağış necə yaranır?

Hava sakit idi. Yağış damlası yerə enirdi. Nəhayət, o, yaşıl otun üstünə, ordan da torpağa düşdü. Torpağı ıslatdı. Dərinliyə enib uzun-uzadı yol getdi.

Birdən damlanın gözü işıqdan qamaşdı. Axa-axa dənizə gəlib çatmışdı. Dənizin sularına qarışdı. Günəşin istisi hər tərəfi qızdırırdı. Bir də onu gördü ki, xırda zərrələr halında səmaya qalxır. Onunla birlikdə sayı bilinməyən damlalar da buxara dönüb səmaya qalxırdılar.

Yuxarıda hava soyuq idi. Buxara dönmüş damlalar üsüyüb büzüşdülər, bir yerə toplaşdılar, bulud yarandı. Külək buludu dənizin üzərindən qovub uzaqlara apardı.

Qış gəlmişdi. Bulud soyuqdan, küləyin onu ora-bura qovmasından yorulub ağıladı. Qar yağmağa başladı. Hava çox soyuq olduğuna görə o,

47

bu dəfə yağış damlası deyil, qar dənəsi olmuşdu. Qar dənəsi küləyin qanadlarında quş kimi uçurdu. O bildirdi ki, bir azdan torpağa düşəcək və həmişəki yolunu yenidən təkrar edəcək.

Qışda yağan qar hava isinən kimi əriyib suya dönür, kiçik gölməçələr yaradır. Günəş çıxanda bu gölməçələr yox olur.

Təbiətdə su daim Günəşin istisi ilə buxarlanıb havaya qalxır və bulud əmələ gətirir. Buludlar isə yağıntıya – yağışa, qara, doluya çevrilir və su yenidən yerə qaydır.

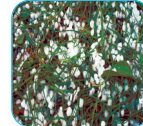
Yağıntı növləri

yağış

qar

dolu

- 1) Su bir haldan başqa hala keçməsəydi, nə baş verərdi?
- 2) Evdə təcrübə aparın: Stəkana bir parça buz atın. Bir neçə saatdan sonra stəkanda nə baş verdiyini yoxlayın. Sonra stəkani isti yerə qoyun. Bir neçə gündən sonra təcrübənizin nəticəsini yoxlayın.

Təbiətdə temperaturun təsiri ilə su formasını dəyişib buxar və buz halına düşür.

48

Qeyd: Qrup tapşırıqlarında mötərizə içərisində yazılanlar müəllim üçündür.

İnformasiyanın mübadiləsi və müzakirəsi: Qrupların təqdimatı dinlənildikdən sonra müəllim suyun nə zaman buxar, maye, buz formalarında olması, dumanın, buludun su ilə bağlılığına aid məlumatlar verir.

Tətbiqetmə: Dərsləyin 48-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırığın yerinə yetirilməsini təklif edə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər öyrənirlər ki, su təbiətdə daim dövr edir. Maye halında olan su Günəşin təsiri altında buxara, buxar soyuduqda isə yağışa çevrilib yerə qaydır. Bu proses fasiləsiz olaraq davam edir.

Özünüqiymətləndirmə cədvəli

“Hə” – cavabını verirsinizsə – 😊

“Yox” cavabını verirsinizsə – ☹️

1.	Mən suyun təbiətdəki hallarını tanıyıram.	
2.	Mən suyun necə dövran etdiyini başqalarına izah edə bilərəm.	

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişetdirmə, izahetmə

17. AYSUNUN AĞACI

Məzmun xətti: Təbiət və biz.

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.1. Varlıq və hadisələri xarakterik əlamətlərinə görə qruplaşdırır.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Fəsilləri əlamətlərinə görə qruplaşdırır;
2. Hər fəsildə baş verən dəyişiklikləri şərh edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.; Tex.: 3.1.1.; T.i.: 2.2.2.; İnf.: 2.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi (tap-
maca), karusel,
Venn diaqramı,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
şəkillər, rəngli karan-
daşlar, markerlər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə bir tapmaca verir:

İlçə adlı bir kişi çölə çıxıb dörd dəfə qollarını yana açdı. Hər açanda qollarından üç quş uçurdu. Birinci dəfə qollarını açanda qarlar əriməyə başladı, ağaclar göyərdi, çəmənləri yaşıl otlar və çiçəklər бүрүdü, çaylar daşmağa başladı. İkinci dəfə qollarını açanda hava istiləndi. Meyvələr və taxıllar yetişdi. Üçüncü dəfə soyuq küləklər əsdi. Yarpaqlar ağaclardan töküldü. Dördüncü dəfə qar yağdı və çaylar dondu.

Şagirdlər tapmacanın cavabını tapırlar.

Tədqiqat sualı: Fəsillərin hansı xüsusiyyətləri var?

Dərsliyin 49–51-ci səhifələrindəki mətn oxunduqdan sonra şəkillər nəzərdən keçirilir.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər “Qış”, “Yaz”, “Yay”, “Payız” adları ilə dörd qrupa bölünür. Lövhədən bütün mövsümlərə aid geyimlərin adı və onlara aid əlamətlər (palto, çəti,

17. AYSUNUN AĞACI

Fəsilər bir-birindən necə fərqlənir?

Dərs ili yarı oldu. Məktəblərdə tətil başladı. Tətil günlərində Aysu kəndə babasıyla qonaq getdi.

Aysu babasıyla hansı fəsildə qonaq getmişdi? Bu fəsildə təbiət necə olur?

O, səhər yuxudan durub əl-üzünü yudu. Sonra pəncərədən baxdı. Hava soyuq idi. Pəncərənin şüşələri buz tutmuşdu. Yerdə qar vardı. Babası həyətdə ağacların arasında gəzirdi. Aysu paltosunu, papağını geyinib babasının yanına qaçdı.

- Sabahın xeyir, baba!
- Sabahın xeyir olsun, Aysu!
- Nəyə baxırsan, baba?
- Bu albalı ağacı neçə ildir, bar vermir. İstəyirəm, bunu kəsib əvəzində başqa ağac əkim.
- Aysunun ağaca yazığı gəldi.
- Kəsmə, baba, bəlkə, bu il meyvə verəcək!
- Yaxşı, Aysu, kəsməyəcəyəm. Qoy bu sənin ağacın olsun.
- Novruz tətilinin son günləri idi. Aysu yenə babasıyla gəlmişdi.

Biz Novruz bayramını hansı ayda qeyd edirik? Bu vaxt hansı fəsil başlayır?

49

Babası ona dedi:

- Sənin albalı ağacın tumurcuqlayıb, baxmaq istəyirsənmi?
- Əlbəttə, babacan!

Onlar həyətdə çıxdılar. Hava o dəfəki kimi soyuq deyildi. Qarlar ərimişdi. Torpaqda ara-sıra göy rəngli balaca çiçəklər, topa-topa otlar gözü dəyirdi. Albalı ağacının budaqlarında xırdaca tumurcuqlar vardı.

Bir neçə ay keçdi. Dərs ili başa çatdı. Aysu ikinci sinfi bitirib tətilə çıxdı. Atasından xəbər etdi ki, onu kəndə, babasıyla apar-sın. Ata Aysunu kəndə apardı.

Dərs ili hansı fəsildə başa çatır? Bu fəslə fərqləndirən əsas əlamət nədir?

Aysu həyətdə gərən kimi albalı ağacının yanına qaçdı. Ağacda o qədər albalı vardı ki... Aysu bunu görüb çox sevindi.

Albalını yığdılar. Aysu doyunca albalı yedi. Ana albalıdan mürəbbə, cəm bişirdi, qışda içmək üçün kompot hazırladı.

Baba dedi:

- Yaxşı ki Aysunu dinlədim, albalı ağacını kəsmədim.

50

şərf, sandal, gödəkcə, qar, novruzgülü, qolsuz köynək, xizək, uzunboğaz çəkmə, saralmış yarpaq, buz, qızmar günəş və s.) yazılmış kağız asılır.

Hər qrup öz adına uyğun fəslin əlamətlərini yazır, ona uyğun paltar seçir və onun şəklini çəkir. Sonra vərəqi karusel üsulu ilə digər qrupa ötürür.

İnformasiyanın mübadiləsi və müzakirəsi: Hər qrupun lideri tədqiqat haqqında məlumat verdikdən sonra iş vərəqini lövhədən asır. Müəllim müzakirə zamanı suallarla şagirdləri mülahizələrini əsaslandırmağa yönəldə bilər.

1. Nə üçün yayda şlyapa geyinmək məsləhət görülür?
2. Payızda istirahətə getsəniz, özünüzlə hansı paltarları götürərdiniz?
3. Müxtəlif vaxtlarda insanların geyimlərinin müxtəlif olması nə ilə bağlıdır?

Təbiiqetmə: Cütlərə Venn diaqramında fəsilləri müqayisə etməyi tapşırı bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, fəsillər dəyişdikcə hava şəraiti, buna uyğun olaraq ətraf aləm və canlıların həyat tərzı dəyişir.

Qiymətləndirmə meyarları: qruplaşdırma, şərhətmə

18. MİLLİ PARKDA

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.2.1. Coğrafi obyektlərin (dağ, təpə, dərə, düzənlik, çay, göl) yaranma səbəblərini izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Coğrafi obyektlərin (düzənliklər, çaylar, səhrələr və s.) yaranmasında təbiət hadisələrinin rolunu izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə, karusel

RESURLAR

Dərslik, şəkillər,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim lövhədən müxtəlif coğrafi obyektlərin təsviri olan şəkillər asır. Ayrı-ayrı şəkillərdə dağlar, düzənlik, meşə, göl, çay və s. təsvir olunmuşdur. Şagirdlərdən şəkillərdə nələr təsvir olunduğu soruşulur. Şagirdlər sualı cavablandırırlar. Müəllim bunların coğrafi obyektlər olduğunu izah edir. Sonra sinfə müraciətlə deyir:

– Bu gün biz bu coğrafi obyektlərin necə yaranması barədə məlumat əldə edəcəyik. Tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Coğrafi obyektlər necə yaranır?

Tədqiqatın aparılması: 52–54-cü səhifələrdəki mətn oxunur. Şagirdlərə təbiət hadisələri zamanı yer üzərində yaranan dəyişikliklər barədə məlumat verilir.

I qrup. Adi təbiət hadisələrinin təsiri ilə ətraf mühit necə dəyişir? Fikrinizi yazın.

II qrup. Həmin prosesi rəsmlər vasitəsilə təsvir edin.

III qrup. Hansı təbii fəvqəladə hadisələr ətraf mühiti dəyişir? Fikrinizi yazın.

IV qrup. Həmin prosesi rəsmlər vasitəsilə təsvir edin.

18. MİLLİ PARKDA

Təbiətdə gözəl göllər, gur çaylar, uca dağlar var.

Kamranın ailəsi həftəsonu Göygöl Milli Parkına gəlmişdi. Burada təbiət çox gözəl idi. Yol sıx meşəlikdən keçirdi. Sonra onlar avtomobildən düşüb xeyli piyada getdilər.

Gölün suyu göy rəngdə görünürdü. Kamran anasına dedi ki, ona bu gözəl göl barədə danışsın. Ana Kamrana göl haqqında maraqlı məlumat verdi. O dedi:

- Burada *nadir* ağac növləri qorunur. Milli Parkın ərazisində cüyür, maral, ayı və digər heyvanlar yaşayır.
- Bəs niyə biz onları görmürük?
- Gündüzlər səs-küy olduğu üçün heyvanlar gölün sahilindən uzaqlaşır.
- Bu göldən Azərbaycanda daha harada var?
- Göygöl burada tək deyil. Sənə Maralgözü də göstərəcəyəm. Maralgöl də gözəldir. Bu göllər zəlzələ nəticəsində yaranıb. Çox illər əvvəl

52

burada zəlzələ olub. Zəlzələ dağı yerindən oynadı. Dağdan qopan böyük qaya parçaları çaya düşüb.

– Çayın qarşısını kəsib?

– Bəli.

– Bildim, çay axa bilməyib, suyu yığılıb göl olub.

Ana gülümsədi:

– Elədir, düz tapdın. Zəlzələdən qabaq burada bir çay vardı. Zəlzələdən sonra isə həmin çay iki yerə bölünüb, biri göldən yuxarıda, biri isə aşağıda qalıb.

– Bütün göllər, çaylar belə yaranır?

– Bütün göllər, bütün çaylar belə yaranmır. Onları yaradan səbəblər çox müxtəlifdir.

– Bəs dağ? Zəlzələdən sonra dağ yox oldu?

– Xeyr, yox olmadı, ancaq o daha əvvəlki görkəmdə deyildi. Dağın zirvəsi uçdu, amma əvəzində Göygöl, Maralgöl kimi gözəl göllər yaranı.

Göygöl

53

Qeyd. İşçi qruplar yaradılarkən şagirdlərin arzusuna uyğun olaraq seçim etməsinə imkan verilir.

Yəni işləmək üçün öz istəklərinə əsasən I, III, yaxud II, IV qrupları seçə bilərlər.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir şagird işlərin nəticəsini təqdim edir. Qruplar bir-birinin işləri ilə tanış olur.

İnformasiyanın müzakirəsi: Bu mərhələdə müzakirə üçün aşağıdakı suallar verilə bilər:

- Hansı təbii fəvqəladə hadisələri tanıyırsınız?
- Göygöl hansı dağın uçqunu nəticəsində yaranmışdır?

Təbiiqetmə: “Yaşadığım ərazidə coğrafi obyektlər” adlı mətn tərtib etməyi tapşırıla bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, yer səthində yaranan dəyişikliklərin səbəbi külək, yağış, sel, zəlzələ və s. kimi təbiət hadisələridir.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə

BÖLMƏ ÜZRƏ SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏLƏRİ

1) Bunlardan hansı təbiət hadisəsi deyil:

- A) çayın daşması ☐ B) mənzildə krandan su axması ☐
C) ağaclarda meyvə yetişməsi ☐

2) Su nəyin təsiri ilə buxarlanır?

- A) buludların ☐ B) Ayın ☐ C) Günəşin ☐

3) Günəşlə bağlı olan hansı təbiət hadisələrini tanıyırsınız?

Cavabınızı yazın:

4) Cümləni tamamlayın:

Bədənin yüksək hərarəti _____ əlamətidir.

5) Yer qabığının bəzi hissələri nə zaman titrəyir?

- A) sel gələndə ☐ B) zəlzələ olanda ☐ C) yağış yağanda ☐

6) Termometrlə nəyi ölçürlər?

- A) hündürlüyü ☐ B) istiliyi ☐ C) uzunluğu ☐

7) Suyun buxar halına keçməsi üçün o:

- A) soyumalıdır ☐ B) buza çevrilməlidir ☐ C) qızmalıdır ☐

8) Hər fəslin əlamətlərini yazın.

Yazda _____
Yayda _____
Payızda _____
Qışda _____

9) Ağaclar hansı fəsildə dincəlir?

A) yaz fəslində ☐ B) yay fəslində ☐ C) qış fəslində ☐

10) Cümlələri tamamlayın:

A) Qışda ən çox _____ yağır.
B) Qar yumşaqdır, buz bərkdir, su _____ .
C) Aprel _____ ayıdır.

11) Təbii fəvqəladə hadisə hansıdır?

A) zəlzələ ☐ B) fəslin dəyişməsi ☐ C) axşamın düşməsi ☐

12) Göygöl hansı təbiət hadisəsi nəticəsində yaranmışdır?

A) qasırğa ☐ B) zəlzələ ☐ C) sel ☐

13) Cümləni tamamlayın:

Qarların əriməsi nəticəsində _____ .

19. GÜC BİRLİKDƏDİR

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.1.1. “Fərd”, “ailə” və “kollektiv” anlayışlarını fərqləndirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Fərd, ailə və kollektiv anlayışlarını fərqləndirir;
2. Kollektivdə birgə fəaliyyətin əhəmiyyətini şərh edir.

İNTEQRASIYA

F.t.: 4.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Problemin həlli,
söz assosiasiyası,
Venn diaqramı,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik,
iş vərəqləri,
rəngli düymələr

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim iki boşqabda üç müxtəlif rəngli düyməni qarışdıraraq 2 qaba tökür. Boşqablardan birini bir şagirdin qarşısına qoyur və düymələri rənglərinə görə seçib ayırmağı tapşırır. İkinci qabdakı düymələri ayırmağı isə üç şagirdə həvalə edir. Təbii olaraq üç şagird işi daha tez yerinə yetirir. Sinfə müraciətlə bunun səbəbini izah etmək təklif olunur. Şagirdlər fikirlərini söyləyirlər. Müəllim buna oxşar başqa motivasiya da yarada bilər.

Tədqiqat sualı: Kollektiv necə yaranır?

Dərsləyin 56–57-ci səhifələrindəki mətn oxunur, şəkillər müqayisə edilir. 57-ci səhifədəki şəkillər əsasında müqayisələr aparılır. Suallar cavablandırılır.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər üç qrupa bölünür və onlara iş vərəqləri paylanır. Onlar “fərd nədir?”, “ailə nədir?” və “kollektiv nədir?” sualları ətrafında bu haqda bildiklərini vərəqlərə yazırlar.

İnformasiya mübadiləsi: Qrup üzvləri öz tədqiqatlarını təqdim edirlər.

19. GÜC BİRLİKDƏDİR

Biz kollektiv.

Hər bir insan həm bir ailənin, həm də müəyyən bir kollektivin üzvüdür. Kollektiv birgə çalışan insanların birliyidir. Ailədən fərqli olaraq, insanları kollektivdə qohumluq münasibətləri yox, gördükləri iş birləşdirir.

Sınıf yoldaşların və müəllimlərimizlə birlikdə biz bir kollektiv.

Bacının da başqa yoldaşları və tərbiyəçi-müəllimləri var. Onlar da bir kollektivdir.

56

Anam həkimdir. O, tibb işçilərinin yaratdığı böyük kollektivin üzvüdür.

Atam tikinti mühəndisidir. Tikintidə insanlar kollektiv şəkildə işləyirlər.

Tikintidə sürücülər, bənnalar, rəngsazlar, dülgərlər birgə işləməsələr, yaşayış evləri, məktəblər və digər böyük binalar tikilməz.

Məktəbdə müxtəlif fənləri ayrı-ayrı müəllimlər öyrədirlər. Poliklinika və xəstəxanada da ayrı-ayrı xəstəlikləri müalicə edən həkimlər birlikdə işləyirlər. Kollektivdə güc birlikdədir.

Uşaqlar da idman, musiqi və başqa kollektivlər yaradırlar. Onlar birlikdə müxtəlif oyunlar oynayırlar. Birlikdə oynamaq daha maraqlı olur.

1) Ailə ilə kollektivin fərqi və oxşar cəhətlərini izah edin.

2) Kollektiv yaratmağın insanlar üçün faydası nədir?

İnsanlar kollektivdə birlikdə işləyirlər. Kollektivdə onlar bilik və bacarıqlarını birləşdirib daha güclü olurlar.

57

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı “fərd”, “ailə” və “kollektiv” anlayışlarının mahiyyətinin açılması ailənin qohumluq münasibətləri, kollektivin – bir yerdə çalışan insanların münasibətləri əsasında müəyyənləşdirilir. Müəllim müzakirəni yekunlaşdırır.

Təbiiqetmə: Şagirdlərə ailə ilə kollektivi Venn diaqramında müqayisə etməyi tapşırıla bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər “fərd”, “ailə”, “kollektiv” anlayışları ilə tanış olurlar. Öyrənirlər ki, insanların həmişə bir-birinə ehtiyacı var. Buna görə də onlar ailələrdə və kollektivlərdə olur. Ailə qohumluq, kollektiv isə birgə çalışmaq əsasında yaranır.

Qiymətləndirmə meyarları: fərqləndirmə, şərhətmə

I	II	III	IV
Fərd, ailə və kollektiv anlayışları barədə ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Fərd, ailə və kollektiv anlayışlarını müəllimin köməyi ilə fərqləndirir.	Fərd, ailə və kollektiv anlayışlarını fərqləndirərkən bəzi səhvlərə yol verir.	Fərd, ailə və kollektiv anlayışlarını sərbəst fərqləndirir.
Kollektivin birgə çalışan insanların birliyi olması barədə ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Kollektivdə birgə fəaliyyətin əhəmiyyətini müəllimin köməyi ilə şərh edir.	Kollektivdə birgə fəaliyyətin əhəmiyyətini şərh edərkən bəzi səhvlərə yol verir.	Kollektivdə birgə fəaliyyətin əhəmiyyətini sərbəst şərh edir.

20. HÜQUQLARIMIZ QORUNUR

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.4.2. Özünün və yoldaşlarının hüquqlarının pozulması hallarına münasibət bildirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Özünün və yoldaşlarının hüquqlarını sadə şəkildə izah edir;
2. Hüquqlarının pozulması hallarına münasibət bildirir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə

RESURSLAR

Dərslik,
iş vərəqləri,
şəkillər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim sualla şagirdlərə müraciət edir: “Mənzilinizdə yaşamaq sizin vəzifənizdir, yoxsa hüququnuz?” Şagirdlər fərdi şəkildə cavablar verirlər. Bu cavabların sərbəst əsaslandırılması üçün şərait yaradılır. Fikirlər ümumiləşdirilir. Bu, insanların hüququdur.

Tədqiqat sualı: Uşaqların hansı hüquqları var?

58–60-cı səhifələrdəki mətn oxunur. Şagirdlər bu material əsasında cəmiyyətdə uşaq hüquqları haqqında təsəvvür əldə edirlər.

Tədqiqatın aparılması: Uşaqlar qruplara bölünürlər. Lövhədən tədqiqatın mahiyyəti ilə bağlı sözlər (təhsil almaq, istirahət, idman zalından istifadə və s.) yazılmış kağız asılır. Hər qrupun iş vərəqində tədqiqat tapşırığı yazılır:

I qrup	II qrup	III qrup
Məktəbdə hüquqlarımız	Məktəbdənkənar hüquqlarımız	Hüquqlarımızı kim qoruyur?
1	1	1
2	2	2
3	3	3

20. HÜQUQLARIMIZ QORUNUR

“İnsan hüquqları” nə deməkdir?

Hər bir uşaq öz ailəsi ilə yaşaya, xoşuna gələn oyunları oynaya, fikir bildirə bilər. Bunlar uşağın hüququdur. Bunlardan başqa uşaqların təhsil almaq, istədiyi incəsənət növü ilə məşğul olmaq hüququ var. Sağlamlığının qorunması da uşaq hüquqlarından biridir.

Mən ailəmlə birlikdə yaşayıram.

Mən məktəbdə oxuyuram.

Mən rəsm çəkirəm.

58

Sağlamlığımı qorunur.

Müəllim, təklif edirəm ki, bizim qrupun lideri Rəna olsun.

Oyunlar oynamaq da uşaqların hüquqlarıdır. Bu hüquqlar uşaqların sağlam inkişafı üçün şərait yaradır. Ölkəmizdə bütün uşaqların eyni hüquqları vardır.

59

Qeyd: Siz hüquqlarla bərabər vəzifələrə aid sözlər də yazı və bu barədə şagirdləri məlumatlandırma bilərsiniz. Bu zaman şagirdlər vəzifələri hüquqlardan fərqləndirərək yalnız hüquqlarına aid olan sözləri seçməlidirlər.

İnformasiya mübadiləsi: I qrup evdəki hüquqlarla (mənzil, istirahət, birgəyaşayış, valideyn qayğısı) bağlı, II qrup məktəbdəki hüquqlarla (təhsil almaq, idman zalından, kitabxanadan, kompüterdən və s.-dən istifadə) bağlı, III qrup hüquqların qorunması (dövlət tərəfindən, hər kəsin özü və yoldaşları tərəfindən) barədə tədqiqatlarını elan edir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı şagirdlərin hüquq və vəzifələri bir-birindən fərqləndirmək, evdəki hüquqlarla məktəbdəki hüquqları qarışdırmamaq, hüquq pozulmalarına münasibət bildirmək bacarıqları diqqət mərkəzində durur. Yardımçı, düşündürücü suallardan istifadə edilir. Məsələn:

– Məktəbin kitabxanasından istifadə hüququnuz pozulsa, kimə müraciət edərdiniz?

Təbiiqetmə: Şagirdlərə dərsliyin 60-cı səhifəsindəki 1 və 2-ci tapşırığı icra etmək təklif olunur.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, ölkəmizdə hər bir vətəndaşın yaşamaq, təhsil almaq, istirahət etmək, müalicə olunmaq, fikrini sərbəst ifadə etmək, ailə qurmaq, mənzil və s. hüquqları var. Bu hüquqlar həyatımızın əsas qanunu olan Konstitusiyamızda öz əksini tapmışdır. Vətəndaşların hüquqları dövlət tərəfindən qorunur.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, münasibətbildirmə

21. YAXŞI NƏDİR, PİS NƏDİR?

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət. Mənəviyyat

ALTSTANDART

Şagird:

- 2.1.2.** Özünün və yoldaşlarının kollektiv daxilindəki fəaliyyətinə münasibət bildirir;
- 3.2.1.** Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (mərhəmət, ailəyə və Vətənə məhəbbət, düşməyə nifrət, səhvini etiraf etmək) şərh edir;
- 3.2.2.** Mənəviyyətə zidd xüsusiyyətlərə (kin, nifrət, laqeydlik) münasibət bildirir;
- 3.4.1.** Mənəvi borc (dəstək olmaq, mərhəmət, şəfqət və yardım göstərmək) haqqında biliklərini izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Özünün və yoldaşlarının kollektiv daxilində fəalliyətini dəyərləndirir;
- 2. Kin, nifrət və laqeydlik kimi keyfiyyətlərə münasibət bildirir;
- 3. İnsan üçün müsbət keyfiyyətləri şərh edir;
- 4. Mənəvi borc anlayışını sadə şəkildə izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1., 3.1.4.; F.t.: 4.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müsahibə,
müzakirə

RESURSLAR

Dərslik,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə belə bir hekayə danışır:

“İki qonşu vardı. Bir dəfə qonşular dalaşmış küsdülər. Aradan bir müddət keçdikdən sonra qonşulardan biri bərk xəstələndi. Qonşu bundan xəbər tutdu, ancaq qonşusu ilə küsülü olduğuna görə köməyə ehtiyacı olduğunu bilsə də, ona baş çəkmədi”.

Hekayəni danışandan sonra müəllim şagirdlərə sual verir:

- Sizcə, qonşu düzmü hərəkət etdi?
 - Siz onun yerində olsaydınız, necə hərəkət edərdiniz?
- Şagirdlər suallara mümkün cavabları verirlər.

Tədqiqat sualı: İnsanlar nə üçün yaxşı olmağa çalışırlar?

21. YAXŞI NƏDİR, PİS NƏDİR?

Yaxşı insan necə davranmalıdır?

İnsanlar xasiyyətlərinə görə müxtəlif olurlar. Bəziləri gülərsən, mehriban və xeyirxah, bəziləri isə qəşqəbəqə, laqeyd olurlar. İnsanları sevmək, onlara mehriban yanaşmaq yaxşı keyfiyyətlərdir. Mərhəmətli, sadə insanlar ətrafdakıların hamısını bu cür davranırlar. Belə insanları hamı sevdi. Onlar haqqında danışanda "yaxşı insandır" deyirlər.

Əksinə, rəqib komandadan olan yoldaşın yıxılarsa, ona ayağa qalxmada kömək etmək lazımdır.

Oyun zamanı rəqib komandadan olan yoldaşını qəsdən yıxmaq yaxşı hərəkət deyil.

Şagird yoldaşına dərslərində kömək etmək yaxşı hərəkətdir.

61

Həç kimə kömək etməmək, paxıl, kinli olmaq insana yaraşmayan keyfiyyətlərdir.

Bunlar mənfi keyfiyyətlərdir:

- yalançılıq • qorxaqlıq
- tənbellik • paxıllıq

Kimə qayğıkeş deyirlər?

Heyvanları bəsləmək qayğıkeşlikdir.

62

Qeyd: Siz mənəvi keyfiyyətlərlə bağlı rollu oyun qurmağa imkan verən kiçik dialoq, mətn də tərtib edə bilərsiniz.

Tədqiqatın aparılması: Müəllim şagirdləri üç qrupa bölür. Qruplara:

1. Hansı keyfiyyətləri yaxşı hesab edirsiniz? Nə üçün?
2. Hansı keyfiyyətləri mənfi hesab edirsiniz? Nə üçün?
3. Kinli olmaq nə üçün pisdir?
4. Qayğıkeş insanlar olmasa, nə baş verər? sualları yazılmış iş vərəqləri verilir.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir nəfər şagird qrup üzvlərinin işini təqdim edir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Bu mərhələdə aşağıdakı müzakirə suallarından istifadə etmək olar:

- Kimsə sizə yardım göstərəndə hansı hissləri keçirirsiniz?
- Nə zaman yardıma ehtiyacınız olur?

Tətbiqetmə: Mərhəmət, xeyirxahlıq, kin, nifrət, laqeydlik, qayğıkeşlik paxıllıq, doğruluq, xəbərcilik və s. sözlər yazılmış vərəqlər paylayıb sözlərin qarşısında uyğun işarəni çəkməyi təklif edə bilərsiniz (😊 😞).

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik insanları ailədə və kollektivdə çox sevir. Kin, nifrət, laqeydlik insanı hörmətdən salır. Hörmət qazanmaq üçün xeyirxah, qayğıkeş olmaq lazımdır. Dəstək olmaq, mərhəmət, şəfqət və yardım göstərmək insanlıq borcudur. Bu, mənəvi borcudur.

Qiymətləndirmə meyarları: dəyərləndirmə, münasibətbildirmə, şərhətmə, izahətmə

22. CİBXƏRCLİYİ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.2.2. Verilmiş şərtlərə uyğun şəxsi büdcəsini tərtib edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Şəxsi büdcə anlayışını izah edir;
2. Büdcəsini düzgün bölməyin faydasını izah edir;
3. Öz büdcəsini tərtib edir.

İNTEQRASIYA

Riy.: 4.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş,
fərdi iş

İŞ ÜSULLARI

Fasiləli oxu,
diskussiya

RESURLAR

Dərslik, üstündə pul
nominalları yazılmış ka-
ğızlar, müxtəlif əşyalar

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim sinfə müraciət edərək sual verir:

– Cıbxərcliyi nədir?

Şagirdlərin cavabları dinlənir. Cıbxərcliyinin hər bir şagirdin şəxsi büdcəsi olması fikri formalaşdırılır. Sonra tədqiqat sualı verilir.

Tədqiqat sualı: Cıbxərcliyini düzgün xərcləmək nə deməkdir?

Şagirdlər fasiləli oxu üsulu ilə dərslikdəki hekayə ilə tanış olurlar.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər iki qrupa bölünürlər. Müəllim şagirdə lazım ola bilən əşya və ərzaq məhsullarının (qələm, dəftər, bulka, konfet və s.) üzərinə qiymət yapışdıraraq onları stolun üstünə düzür. Qruplara hər ikisinə eyni olmaqla müəyyən məbləğ yazılmış kağız verir və deyir:

– Hesab edin ki, bu pul sizin valideyniniz tərəfindən verilmiş həftəlik cıbxərcliyidir. Siz bu pulla həftənin günlərinə uyğun olaraq hər gün nə ala biləcəyinizi müəyyən edin.

22. CİBXƏRCLİYİ

Adilın özündən başqa iki qardaşı var. Üçü də məktəblidir. Hər səhər qardaşlar birlikdə məktəbə yollanırlar. Hər bazar ertəsi ata onlara cibxərcliyi verir. Böyük qardaşlar pulu alıb atalarına təşəkkür edirdilər. Adil isə pulun azlığından şikayətlənirdi.

Bir bazar ertəsi ata Adilə qardaşlarından artıq pul verdi. Adil çox sevindi. Həftə ərzində onu son qəpiyinə qədər xərclədi.

Növbəti bazar ertəsi ata qardaşlara cibxərcliyi verdi, Adilə isə yox.

Sizcə, atası Adilə nə üçün cibxərcliyi vermədi?

Adil elə bildi ki, atası ona pul verməyi unudub. Ona görə də dedi:

– Ata, mənim cibxərcliyimi verməyi unuttun.

Ata cavabında:

– Xeyr, oğlum, sənin cibxərcliyini verməmişəm, sən unutmusan, – dedi. Adil əllərini və ciblərini göstərdi:

– Ata, görürsənmi, əllərim də, ciblərim də boşdur. Qardaşlarıma pul verdin, amma mənə vermədin.

Ata gülümsəyib dedi:

– Vermişəm, oğlum. Mən aldığım əməkhaqqına görə sizə həftə ərzində yalnız bu qədər pul verə bilərəm. Amma sənin narazılığını nəzərə alıb ikihəftəlik cibxərcliyini bir həftədə verdim. Əgər *israfçılıq* etməsəydin, indi pulunuz qalmazdın.

65

Adil başa düşdü ki, növbəti bir həftədə atasından cibxərcliyi istəməməlidir, çünki artıq bu həftə üçün ona düşən pulu xərcləyib. Onların söhbətini dinləyən böyük qardaş dedi:

– Mən cibxərcliyimi *qənaətlə* xərcləyirəm, ona görə də indi bir qədər pulum var. Bu həftə sənin cibxərcliyini mən verəcəyəm.

Adil çox utandı. O, qardaşına təşəkkür etdi. Bu hadisədən sonra atasından pul alanda azlığından şikayətlənmirdi. Başa düşmüşdü ki, az-çoxluğundan asılı olmayaraq cibxərcliyini qənaətlə xərcləmək lazımdır.

- 1) İsrəfçılıqla qənaətcilliyin fərqi yoldaşlarınızla müzakirə edin.
- 2) Bir günlük cibxərcliyinizi bölüşdürüb cədvəl şəklində yazın.

Biz öz cibxərcliyimizi düzgün bölüşdürməli, artıq xərclərə yol verməməliyik.

66

Şagirdlər işlərinin nəticələrini təqdim edib bir-birinin işinə münasibət bildirirlər.

Təbiiqetmə: Hər şagird həftəlik cibxərcliyinə əsasən şəxsi büdcəsini tərtib edir. Tapşırıq fərdi qaydada icra edilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, cibxərcliyi düzgün bölünərsə, həftə ərzində heç kim pulsuz qalmaz.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, tərtibetmə

I	II	III	IV
Şagird şəxsi büdcə ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Şəxsi büdcə ilə bağlı əsas anlayışları müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə izah edə bilər.	Şəxsi büdcə ilə bağlı əsas anlayışları izah edərkən səhvlərə yol verir.	Şəxsi büdcə ilə bağlı biliklərini sərbəst şəkildə izah edir.
Büdcəsinin bölünməsi ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Büdcəsinin düzgün bölməyin faydası ilə bağlı əsas anlayışları müəllimin köməyi ilə izah edə bilər.	Büdcəsinin düzgün bölməyin faydası ilə bağlı əsas anlayışları izah edərkən səhvlərə yol verir.	Büdcəsinin düzgün bölməyin faydasını sərbəst şəkildə izah edir.
Büdcənin tərtib edilməsi ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Öz büdcəsinin müəllimin köməyi ilə tərtib edir.	Öz büdcəsinin tərtib edərkən səhvlərə yol verir.	Öz büdcəsinin sərbəst şəkildə düzgün tərtib edir.

23. SONANIN SUALI

Məzmun xətti: Mənəviyyat

ALTSTANDART

Şagird:

- 3.3.1. Nümunələr əsasında müxtəlif dinlərin mövcudluğunu izah edir;
- 3.3.2. Dinlərin ümumi cəhətlərini izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Səmavi dinlərin adlarını bildiyini nümayiş etdirir;
- 2. Səmavi dinlərin oxşar və fərqli cəhətlərini izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Venn diaqramı,
anlayışın çıxarıl-
ması, alqoritmin
çıxarılması

RESURLAR

Dərslik, Quran,
iş vərəqləri,
şəkillər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim aşağıdakı sözləri üç sırada olmaqla lövhəyə yazır.

Allah, məscid, kilsə...

Sonra şagirdlərdən soruşur:

– Bu sözlər hansı anlayışla bağlıdır?

Şagirdlərin cavabları dinlənir. Şagirdlər bu sözlərin dinlə bağlı olduğunu söyləyirlər.

Tədqiqat sualı: Din nədir və hansı dinlər var?

67–68-ci səhifələrdəki materialların öyrənilməsi ilə şagirdlər İslam dinindən başqa, xristian, yəhudi dinləri, məscid, kilsə, sinaqoq haqqında məlumatlara yiyələnir, dinin qəbul olunmasının könüllü olduğunu öyrənirlər.

23. SONANIN SUALI

Sona həyətdə uşaqlarla oynayırdı. Qonşuları Elman baba və Albert baba ağac kölgəsində skamyada oturmuşdular. Elman baba dedi:

– Allah bu ağacı əkinin imanını kamil etsin! İndi oturmuşuq kölgəsində isti bizə təsir etmir.

Albert baba cavab verdi:

– Düz deyirsən, ay Elman, imanlı insan çalışır ki, yaxşı işlər görsün. Sona düşündü ki, görəsən “imanlı insan” kimdir? O, birinci dəfə idi ki, bu sözü eşidirdi.

Atası evə gələndə Sona ondan soruşdu:

– Ata, imanlı insan kimdir? Mən həyətdə oynayanda Elman baba ilə Albert baba danışdırlar, mən bu sözü onlardan eşitdim.

Ata ona dedi:

“İman” dinlə bağlı sözdür. Dünyada din çoxdur. Yəhudi, xristian və islam dinləri daha geniş yayılmışdır. Bu dinlərin hamısı insanı dürist, və mərhəmətli olmağa çağırır.

Dini qəbul edən insanlar onun qaydalarına uyğun ibadət edirlər. Məsələn, Elman baba müsəlmandır, onun dini islamdır. Elman baba məscidə gedir, namaz qılır. Albert baba isə yəhudidir. Yəhudiliyin də öz ibadət qaydaları, öz ibadət yerləri var. Sinaqoq yəhudilərin, kilsə isə xristianların ibadət yerləridir. Üzbüz binada xristian ailə yaşayır. Onların Yura adlı oğlu da var, sən tanıyırsan.

Bakı şəhərində Heydər məscidi

Müsəlmanlar ibadət vaxtı

67

– Tanıyıram, yaxşı uşaqdır, oyun vaxtı həmişə bizim komandada olur.

– Bu insanların dini ayrı olsa da, onlar bir ölkədə, bir həyətdə dinc yaşayır, dostluq edirlər. Azərbaycan çoxdinli ölkədir.

Bakı şəhərində xristian kilsəsi

Xristianlar ibadət vaxtı

Yəhudilər ibadət vaxtı

Azərbaycanın Quba rayonunda, Qırmızı qəsəbədə yerləşən sinaqoq

- 1) Hansı dinləri tanıyırsınız?
- 2) Dinlərin hansı oxşar cəhətləri var?

Yəhudilik, xristianlıq və islam dindir. İnsanlar qəbul etdikləri dinlərin qayda-qanunlarına uyğun yaşamağa çalışırlar.

68

Tədqiqatın aparılması: Bu zaman müəllim şagirdlərin I sinifdə dinə aid öyrəndiklərini də xatırlada bilər. Üç qrupa bölünmüş şagirdlərə aşağıdakı məzmununda iş vərəqləri paylanır. Şagirdlər nöqtələrin yerinə lazımı sözləri yazırlar.

İş vərəqi 1	İş vərəqi 2	İş vərəqi 3
..... müsəlmanların dinidir. Müsəlmanların dini kitabı adlanır. Məscid ibadət yeridir. Müsəlmanlar inanırlar.	İncil dini kitabıdır. Xristianlar ibadət edirlər. Xristianlar inanırlar.	Yəhudilər inanırlar. sinaqoqda ibadət edirlər. Yəhudilərin dini kitabı adlanır.

İnformasiya mübadiləsi və müzakirəsi: Qrup təmsilçiləri tapşırıqların icrası ilə bir-birini tanış edirlər. Qeyri-dəqiqlik olduğu halda müəllim müdaxilə edə bilər.

Müəllim ümumiləşdirməyə xidmət edən suallar verə bilər.

Təbiiqetmə: Bu mərhələdə dinləri Venn diaqramından müqayisə etməyi tapşıra bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, dinə etiqad edən insanlar yaşadıkları dünyadan başqa dünyanın da varlığına inanırlar. 3 təkallahlı din vardır. Bunlar: yəhudilik, xristianlıq və islamdır. Dinlər ümumi və fərqli cəhətlərə malikdir. İnsanların dini qəbul etməsi və ibadət etməsi könüllüdür.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişetdirmə, izahetmə

1) “_____ əldən səs çıxmaz” cümləsi hansı sözlə başlamalıdır?

- A) iki ☐ B) çox ☐ C) tək ☐

2) *Kollektiv, məktəb, ailə* sözlərindən istifadə etməklə cümlələri tamamlayın.

- A) Uşaqların təhsil aldığı yer _____ olur.
B) Bir yerdə çalışanlar _____ olur.
C) Ata, ana, qardaş, bacı birlikdə _____ olur.

3) Aşağıdakı sözlərdən hansı *kollektiv* sözü ilə yaxınmənalıdır?

- A) cüt ☐ B) tək ☐ C) insan toplusu ☐

4) Azyaşlı uşağın pul qazanmaq üçün işlədilməsi nədir?

- A) uşağın tərbiyə üsuludur ☐ B) uşağın borcudur ☐
C) uşağın hüququnun pozulmasıdır ☐

5) Nə zaman hüquqlarınızı pozulmuş hesab edirsiniz?

6) Kimə laqeyd adam deyirlər?

- A) azdanışan adama ☐ B) tənbel adama ☐
C) heç nəyə əhəmiyyət verməyən adama ☐

7) Düz danışmır, hər şeyin əksini deyir. Belə adama nə deyirlər?

- A) xəbərçi ☐ B) qorxaq ☐ C) yalançı ☐

9) “Yaxşılıq” sözünün əksi olan sözü göstərin.

A) əməksevərlik

B) utancaqlıq

C) yamanlıq

10) Yaxşılıq, mərhəmət, hörmət _____. Bu sıraya aşağıdakı sözlərdən hansını əlavə etmək olar?

A) istirahət ☐

B) əmək ☐

C) qayğı ☐

11) Sizcə, qayğıya kimlərin daha çox ehtiyacı var? Fikrinizi yazın.

12) Sizə gələn qonaqlara necə müraciət edirsiniz?

A) Xoş gəlmisiniz! ☐ B) Mənə nə gətirmisiniz? ☐ C) Salamət qalın! ☐

13) Kimlərə “Allah şəfa versin” deyilir?

A) oyunda uduzanlara ☐ B) xəstələrə ☐ C) yorğun olanlara ☐

14) Aşağıdakılardan nəyi qazanmaq istəmirsiniz?

A) nifrəti ☐ B) hörməti ☐ C) inamı ☐

15) Səhv hərəkətinə görə üzr istəyən insana necə münasibət bəsləyirsiniz?

A) pis B) üzr istəyən insandan xoşum gəlmir C) yaxşı

16) Azərbaycanda hər hansı dini qəbul etmək:

A) könüllüdür ☐ B) məcburidir ☐ C) vəzifədir ☐

17) Azərbaycanda əhalinin çox hissəsi:

A) müsəlmandır ☐ B) xristiandır ☐ C) yəhudidir ☐

24. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.3.1. Dövlətin əlamətlərini (ərazi, ordu, milli pul, rəhbər, paytaxt) tanıyır.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Dövlətin əlamətlərini tanıdığını nümayiş etdirir;
2. Azərbaycan dövlətinin əsas atributlarını tanıdığını nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Karusel, klaster

RESURSLAR

Dərslik, xəritə,
şəkillər, iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim lövhədə iri hərflərlə dairədə Azərbaycan Respublikası sözünü yazır. Dairənin ətrafında oxlar qeyd olunur. Müəllim: – Azərbaycan Respublikası haqqında nə bilir-siniz? – sualı ilə şagirdlərə müraciət edir. Şagirdlərin cavabları oxlar ətrafında yazılır.

Qeyd: Siz bunun əksini də edə bilərsiniz, yəni dairənin ətrafında Azərbaycan Respublikasına aid əlamətləri yazıb (Vətənimiz Bakı şəhəri, anamız qədər əziz və s.) şagirdlərin "Azərbaycan Respublikası" anlayışını çıxarmalarına nail ola bilərsiniz.

24. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Dövlət nədir?

Bayraq, gerb və himn dövlət rəmzləridir. Müstəqil dövlətin özünə aid rəmzləri olur. Bunlardan başqa dövlətin başçısı, ərazisi, ordusu, paytaxtı, milli pulu da olur.

Dövlətimizin adı Azərbaycan Respublikasıdır. Azərbaycan Respublikası 1918-ci il may ayının 28-də yaradılmışdır, ona görə də biz hər il mayın 28-ni Respublika Günü kimi qeyd edirik.

Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyinin keşiyində Silahlı Qüvvələrimiz durur.

69

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin andiçmə mərasimi

Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhəri

70

Tədqiqat sualı: Dövlətin əlamətləri hansılardır?

Şagirdlər dərslikdəki məlumatla tanış olduqdan sonra qruplara bölünürlər.

Tədqiqatın aparılması: Hər qrup xətlərin qarşısındakı bir anlayış barədə bildiklərini (Dövlət gerbi, Bakı, Prezident, milli ordu, manat və s.) iş vərəqlərinə qeyd edir.

İnformasiya mübadiləsi: Qruplar tədqiqat tapşırığına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri, Prezidenti, Silahlı Qüvvələri, milli pulu haqqında məlumatlarını bir-birinə çatdırır.

Təbiiqetmə: Dərslikdə 71-ci səhifədəki 2-ci tapşırığı verə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, Vətənimiz Azərbaycan Respublikasıdır. Müstəqilliyimizin rəmzi olan üçrəngli bayrağımız, Dövlət gerbimiz və Dövlət himnimiz var. Gerbimizin üzərində şərq qalxanı, bayrağımızın üç rəngi, səkkizguşəli ulduz, palıd budaqları və sünbül təsvir olunmuşdur. Dövlətimizin başçısı Prezidentdir. Ölkəmizin paytaxtı Bakı şəhəridir. Ərazimizi Silahlı Qüvvələrimiz qoruyur.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişetdirmə

25. ORDUMUZ BİZİ QORUYUR

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.3.1. Dövlətin əlamətlərini (ərazi, ordu, milli pul, rəhbər, paytaxt) tanıyır.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Ordunun funksiyalarını bilir;
2. Ordunun rəhbərini tanıyır.

İNTEQRASIYA

Ad.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
cütlərlə iş

İŞ ÜSULLARI

Fasiləli oxu,
diskussiya

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim lövhədə Zəlimxan Yaqubun “Ordum varsa, yurdum var” adlı şeirindən bir bənd yazılmış kağız asır.

Mənə ordu gərəkdir,
Xəstəyə dərman kimi,
Mənə ordu gərəkdir,
Nəfəs kimi, can kimi.
Mənə ordu gərəkdir,
Sarsılmaz cahan kimi.
Ordum varsa, yurdum var,
Ordum yoxsa, yurdum yox!

Müəllim: – Bu şeirdə hansı fikir ifadə olunmuşdur? – sualı ilə şagirdlərə müraciət edir. Şagirdlərin cavabları əsasında diskussiya açılır.

25. ORDUMUZ BİZİ QORUYUR

Hərbi xidmət nə deməkdir?

Qardaşımın 18 yaşı tamam olanda onu hərbi xidmətə yola saldıq. O, hərbi xidmətə yola düşəndə ailə üzvlərimiz çox sevinirdi. Ata-anam daha qürurlu idilər. Əsgər atası, əsgər anası olmaq onları fəxrləndirirdi. Hamı bizə göyəydliliyi verirdi. Axı bizim də ailənin övladı Vətənin keşiyində duracaq. Qardaşım elə bil bu günlərdə çox böyümüş, əsl əsgər olmuşdu. Onun hərəkətləri, bizimlə davranışı da fərqli idi. O,

72

arzusuna çatmışdı. Axı hər bir uşaq böyüyüb əsgər olmağı, Vətənin keşiyində durmağı arzulayır.

Azərbaycan sülhsevər ölkədir. Güclü ordu yaratmasına baxmayaraq, Azərbaycan dövləti və xalqı müharibə istəmir. Torpaqlarımızın bir hissəsi Ermanistanın işğalı altında olanda da biz istəyirdik ki, torpaqlarımızı dinc yolla geri qaytararaq. Təəssüf ki, bu, mümkün olmadı. Müzəffər ordumuz torpaqlarımızı düşmən işğalından azad etmək üçün əks-hücuma keçməli oldu.

Azərbaycan əsgərləri müharibədə böyük şücaət göstərdilər. Torpaqlarımız işğaldan azad edildi. Əsgər və zabitlərimizin çoxu orden və medallarla təltif olundu. Mənim qardaşıma da cəbhədə göstərdiyi hünərə görə medal verildilər. Hamı bizi təbrik edirdi. Biz çox xoşbəxt idik. Bu savaş bütün dünyaya göstərdi ki, Azərbaycanın qüdrətli ordusu var. Ordumuz ölkəmizi, onun sərhədlərini qoruyur. Xalqımız ordumuza güvənir.

73

Tədqiqat sualı: Vətənimiz üçün ordumuzun əhəmiyyəti nədir?

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər dərslikdəki məlumatla tanış olduqdan sonra tapşırığın icrasına başlayırlar.

Qeyd: Siz cütlərə tanıdıqları qəhrəman hərbiçilər haqqında bildiklərini yazmağı təklif edə bilərsiniz.

İnformasiya mübadiləsi: Tapşırığa uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Milli Qəhrəmanları, igid döyüşçüləri haqqında məlumatlar mübadilə edilir.

Təbiiqetmə: Dərslikdə 74-cü səhifədəki 2-ci tapşırığı verə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, Vətənimizi – Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyimizi Silahlı Qüvvələrimiz qoruyur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanıdır. Orduda xidmət etmək kişi vətəndaşlar üçün məcburidir. Əsgər olmaq, vətənin təhlükəsizliyinin keşiyində durmaq şərəf işidir.

Qiymətləndirmə meyarları: tanıma

26. AZƏRBAYCANIN MİLLİ PULU

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.2.3. Milli pulla müvafiq hesablamalar aparır.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Milli pul nişanlarını (manatı və qəpiyi) nominallarına görə sərbəst fərqləndirir;
2. Pulla sadə hesablamalar aparır.

İNTEQRASIYA

Riy.: 1.1.1., 4.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Anlayışın
çıxarılması,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik,
milli pul vahidləri,
yaxud onların şəkilləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim lövhədə dairə çəkir, içərisinə “?” işarəsi qoyur və dairənin kənarlarında pul anlayışına aid sözlər yazır.

O, kağızdan və metal
dan hazırlanır.

?

Onunla nə işə
alırlar.

O, yüngüldür.

Müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

– Sizcə, dairənin ətrafında qeyd olunan sözlər nəyi bildirir?

Anlayış şagirdlər tərəfindən müəyyən edildikdən sonra “?” işarəsinin yerində pul sözü yazılır. Müəllim pulun başqa xüsusiyyətlərini də şagirdlərdən soruşub dairənin ətrafında yazabilir.

Tədqiqat sualı: Azərbaycanın milli pul vahidi hansılardır?

26. AZƏRBAYCANIN MİLLİ PULU

Milli pul nədir?

Azərbaycan manatı Azərbaycanın milli puludur. Azərbaycan Respublikasında insanların əməkhaqqı, təqaüd və pensiyaları milli pulla, yəni Azərbaycan manatı ilə verilir.

Bir manat yüz qəpikdir. Manat kağızdan, qəpik metaldan hazırlanır.

Milli pulumuz

Milli pulumuz dövlətimizə aid atributlardan biridir. Pul çıxmaq, üstünə yazı yazmaq, şəkil çəkmək olmaz. Əzilməməsi üçün pulu pul-qabıda qazdırmək olar.

Pul insanlara nə üçün lazımdır?

75

İnsanlar istifadə etdikləri təbii qazın, elektrik enerjisinin və suyun haqqını pulla ödəyirlər. Onlar pulla ərzaq, paltar, kitab, ev əşyaları alırlar.

Pulu qənaətlə xərcləmək lazımdır. Evdə su kranını açıq qoymaq, işıqı lazım olmadan yandırmaq həm də pulu israf etmək deməkdir.

- 1) Şəkildəki pulları ümumi və fərqli cəhətlərinə görə müqayisə edin.
- 2) İnsanların hər gün istifadə etdiyi ərzaq məhsullarının adlarını yazın.

Milli pulumuz dövlətə aid əlamətlərdən biridir. Ona hörmətlə yanaşmaq, qənaətlə xərcləmək lazımdır.

76

Dərsliyin 75–76-cı səhifələrindəki şəkillər və materialın əsasında iş zamanı şagirdlərin fəaliyyəti bir daha Azərbaycan pullarının tanınmasına, onun əməkhaqqı, dəyər ölçüsü olmasına yönəldilir.

Tədqiqatın aparılması: **I qrupa** kağız manatların adlarını çoxdan az, **II qrupa** qəpik pulların adlarını azdan çox, iş vərəqlərinə yazmaq tapşırılır. **III qrupa** təqdim edilən iş vərəqində isə üstündə qiymət yazılmış əşyalar və müəyyən məbləğ pul göstərilir. Sual: Bu pula hansı əşyaları almaq olar? **IV qrupa** isə pulun, ilk növbədə, nələrə xərclənməsini müəyyən etmək tapşırılır.

Qeyd: Sinifdə mağazada alış-veriş prosesini göstərən oyun da keçirmək olar.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir nəfər şagird öz tədqiqatının nəticələrini elan edir. Qruplar bir-birinin işləri ilə tanış olurlar.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı şagirdlərin milli pul vahidlərini fərqləndirmək, müəyyən hesablamalar aparmaq bacarıqlarını nümayiş etdirmələrinə şərait yaradılır.

Tətbiqetmə: Bu mərhələdə siz sadə hesablamalar tələb edən kiçik tapşırıqlar verə bilərsiniz. Tapşırıqların icrası zamanı şagirdlərin milli pulla sadə riyazi hesablamalar aparmaq bacarığı yoxlanılır.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, pul nominallarını fərqləndirməyi, pulla necə davranmağı və pulun əhəmiyyətini öyrənməklə yanaşı, həm də ona hörmətlə yanaşmaq lazımdır.

Qiymətləndirmə meyarları: fərqləndirmə, sadə hesablamalar aparmaq

27. DOĞMA VƏTƏN

Məzmun xətti: Mənəviyyat

ALTSTANDART

Şagird:

3.2.1. Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (mərhəmət, ailəyə və Vətənə məhəbbət, düşməyə nifrət, səhvini etiraf etmək) şərh edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

Vətənə məhəbbət hissinin mahiyyətini şərh edir;

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş,
fərdi iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə,
müsahibə

RESURLAR

Dərslik, Azərbaycan
Respublikasının
xəritəsi, videoçarx,
yaxud disk, şəkillər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim belə bir əhvalat danışır: “Bir oğlan hər gün ayrı yaşayan baba və nə-nəsinə baş çəkirdi. Bir müddət oğlan gəlmir. Qocalar çox narahat olurlar. Sonra məlum olur ki, Aprel döyüşləri ilə əlaqədar oğlan da bir çoxları kimi könüllü olaraq əsgərlərimizə köməyə gedib. Onun haqqında televiziya veriliş gedir. Verilişdə oğlanın cəsarətindən və əsgərlərimizə köməyindən danışirlər. Hadisələr bitəndən sonra oğlan baba-nənəsinə bir müddət baş çəkə bilmədiyinə görə onlardan üzr istəyir. Baba və nənə isə nəvələrinin bu hərəkətindən qürur duyduqlarını bildirirlər”.

Qeyd: Müəllim dərsə Azərbaycanın qələbəsinə təbənnüm edən diskin – videoçarxın nümayişi ilə başlaya bilər.

Tədqiqat sualı: Vətəni sevmək nə deməkdir?

Şagirdlər dərslikdə 77–78-ci səhifələrdə verilmiş mətni oxuyur, şəkilləri nəzərdən keçirirlər.

27. DOĞMA VƏTƏN

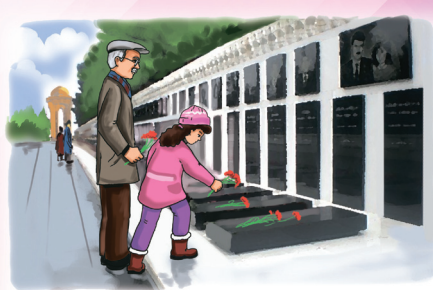
Biz Vətənə sevgimizi necə göstərə bilərik?

Dünyanın harasında yaşamasından asılı olmayaraq, Azərbaycan bütün azərbaycanlıların doğma Vətənidir. Biz Vətənə layiqli vətəndaşlar olmağa çalışırıq. Vətən sevgisini biz Azərbaycan uğrunda canını qurban vermiş şəhidlərimizdən, torpaqlarımızın bütövlüyünü qoruyan cəsur qazilərimizdən öyrənirik.

Biz Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzlərinə bələd olmağı, biliklərə yiyələnməyi, davranış qaydalarına əməl etməyi özümüzə borc bilirik. Yaxşı insan olmaq, insanlar üçün faydalı işlər görmək istəyirik.

77

Vətən torpağı Azərbaycan xalqı üçün müqəddəsdir!
Vətən bölünməz!
Torpaqdan pay olmaz!

- 1) "Vətəni sevmək" nə deməkdir?
- 2) Vətəni sevməyi biz kimlərdən öyrənirik?
- 3) "Mənim Vətənim" adlı esse yazın.

Vətən müqəddəsdir. Hər bir insan öz vətəni sevməlidir.

78

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər qruplara bölünür. Onlara aşağıdakı suallar yazılmış iş vərəqləri təqdim edilir.

I qrup. Düşmən kimə deyilir?

II qrup. Kimə şəhid deyilir?

III qrup. "Vətəndən pay olmaz" fikri nəyi ifadə edir?

IV qrup. Ailə Vətənə necə xidmət edə bilər?

İnformasiya mübadiləsi: Qrup liderləri tədqiqatlarını təqdim etməklə bir-birinin işləri ilə tanış olurlar.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallardan istifadə edilə bilər:

- Vətən haqqında hansı şeirləri öyrənmisiniz?
- İkinci Qarabağ müharibəsi neçə gün davam etdi?
- Hansı şəhər Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzi elan olunmuşdur?

Təbiiqetmə: Şagirdlər Azərbaycanın xəritəsində işğaldan azad edilən rayonlarımızı göstərirlər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, Vətən hamımızın sevməli və qorunmalı olduğumuz müqəddəs torpaqdır. Vətənə xor baxan hər kəs öz layiqli cavabını almalıdır. Vətənimizin dostu bizim dostumuz, düşməni isə düşmənimizdir. Ailənin hər bir üzvü Vətənə sevgisini işi və təhsili ilə göstərə bilər.

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə

1) Azərbaycan Respublikasında işçilərin əməkhaqqısı hansı pulla ödənilir?

A) dollar ☐

B) lari ☐

C) manat ☐

2) Azərbaycanda xırda pul necə adlanır?

A) quruş ☐

B) qəpik ☐

C) sent ☐

3) 50 manatın 20 manatını xərcləsəniz, neçə manatınız qalar?

A) 20 manat

B) 40 manat

C) 30 manat

4) 50 qəpik pula neçə 10 qəpiklik qələm almaq olar?

A) 3 ☐

B) 4 ☐

C) 5 ☐

5) 15 manata bu əşyalardan hansılarını almaq olar?

1. şəkilli albom — 5 manat ☐

2. qələm dəsti — 3 manat ☐

3. qələmyonan — 1 manat ☐

4. məktəbli çantası — 12 manat ☐

5. ümumi dəftər — 2 manat ☐

6) Büdcəni düzgün bölməmək nəyə səbəb ola bilər? Fikrinizi yazın.

7) Torpaqlarımızı işğal edənlərə, sülhə tərəfdar olmayanlara nə ad vermək olar?

A) qorxaq ☐

B) xəsis ☐

C) düşmən ☐

8) Aşağıdakı sözlərin əks mənasını yazın.

dost —

məhəbbət —

9) Gəncləri hərbi xidmətə yola salarkən nə deyilməlidir?

A) Özünə yaxşı bax! ☐

B) Yaxşı dincəl! ☐

C) Vətən əmanəti! ☐

10) Cümlələri tamamlayın:

Prezident Azərbaycan Respublikasının _____ .

Respublikamızın paytaxtı _____ şəhəridir.

_____ May Respublika günüdür.

11) Dövlətimizin adı nədir?

A) Azərbaycan ölkəsi ☐

B) Azərbaycan vətəni ☐

C) Azərbaycan Respublikası ☐

12) Azərbaycanın Dövlət bayrağını sözlə təsvir edin.

13) Azərbaycanın Dövlət gerbinin elementlərinin şəklini çəkin.

--	--	--	--	--

14. Azərbaycanın əsas qanunu necə adlanır?

A) Azərbaycan Respublikasının qanunları ☐

B) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ☐

C) Azərbaycan Respublikasının qanun toplusu ☐

15. Qarabağda bir gül bitir. Bu gül Qarabağın simvoludur. Həmin gülün adı

16. Boş xanalara ardıcıl olaraq hansı saitləri yazsaq, vətəni canından artıq sevən mənası verən söz alınar?

A) i, ə ☐ B) ə, i ☐ C) a, i ☐

Ş		H		D
---	--	---	--	---

17. Hansı şəhər Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzi elan olunmuşdur?

A) Bakı ☐

B) Şuşa ☐

C) Gəncə ☐

18. İkinci Qarabağ müharibəsi neçə gün davam etdi?

A) 2 ay ☐

B) 24 gün ☐

C) 44 gün ☐

19) Esse yazın: “Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır!” İlham Əliyev

1. **Aybəniz İbrahimova.** İbtidai siniflər üçün yeni tipli çalışmalar. Bakı, 2006.
2. **Aybəniz İbrahimova, Saməddin İbrahimov.** İbtidai siniflər üçün izahlı lüğət. Bakı, 2000.
3. **Aziz Özdeniz, Mustafa Yıldız.** Hayat bilgisi-2.
4. Həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil. Bakı, 2006.
5. Ümumtəhsil məktəblərinin I–IV sinifləri üçün fənn kurikulumları. Bakı, “Təhsil”, 2008.
6. Tüm dersler (2-ci sinif). Ankara, 2005.
7. **Zülfüyyə Veysova.** Fəal interaktiv təlim. Müəllimlər üçün vəsait. Bakı, UNICEF, 2007.
8. Dərslik necə olmalıdır? Bakı, 2003.
9. **Nazim Ələkbərov, Numan Camaloğlu.** Mənəviyyat. Bakı, 2003.
10. **Франсуа-Мари Жерар, Ксавье Рожье.** Разработка и анализ школьных учебников
11. Педагогика в развитии. Методическая практика. Издательство “AV OVO”.

İnternet resursları

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/meetings/2015/December_9_Baku_SEA_for_the_National_Strategy/SEA_AZ_Draft_Report_2015.pdf

<https://www.youtube.com/watch?v=UcdWIQEk1Xw>

<http://mir.pravo.by/library/azbuka/azbukadorbez/traffic-rules/>

BURAXILIŞ MƏLUMATI

HƏYAT BİLGİSİ 2

*Ümumtəhsil məktəblərinin 2-ci sinfi üçün
Həyat bilgisi fənni üzrə dərsliyin*

METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

Gülər Ələkbər qızı Mehdiyeva
Aybəniz Paşa qızı İbrahimova
Saməddin Həsən oğlu İbrahimov

Redaktor

Bədii və texniki redaktor

Dizayner

Korrektor

Mətanət Kərimova

Abdulla Ələkbərov

Təhmasib Mehdiyev

Günəl Məmmədova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi (qrif nömrəsi: 2021-__)

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 10,1. Fiziki çap vərəqi 11,0. Formatı 57x82 ¹/₈.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 88.
Şriftin adı və ölçüsü: Məktəb qarnituru 11–14 pt. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş __. Tiraj _____. Pulsuz. Bakı–2021.

Əlyazmanın yığma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: __.__.2021

Nəşriyyat:

“Aspoliqraf LTD” MMC
(Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 151)

Çap məhsulunu istehsal edən:

LAYIHƏ

PULSUZ

LAYİHƏ